М. А. Костенко

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Київ – 2014

УДК 314.015:314.145:330:316.44:331.5:377:504:348.819.3(477):
27-9:167/168:371.3:378.147: 303.621
К 72

К 72 **Костенко М. А.** Збірка наукових праць[текст] / М. А. Костенко – Київ: Центр учбової літератури, 2014. – 160 с.

ISBN 978-611-01-

До збірки наукових праць увійшло 17 статей автора, які написані в 2007 – 2014 рр. та стосуються широкого кола актуальних для людини і громадянина питань: світоглядних, суспільно-політичних, економічних, екологічних, дидактичних. Більшість з них публікується вперше, інші було оприлюднено раніше у вигляді статей чи тез доповідей.

Збірка складається з двох частин, що мають назви: «Людина і суспільство в XXI столітті» та «Професійне навчання безробітних і його ефективність». До однієї зі статей з другої частини збірки, як додаток, наведено методичні рекомендації з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних, які розроблені автором.

Мова всіх статей – українська, крім однієї, яку написано російською. В окремих випадках при цитуванні матеріал подано мовою першоджерела.

УДК 636.085.12:636.087.7
ББК 48

ISBN 978-611-01-

© Костенко М. А., 2014.

ЗМІСТ

Про автора. 5
Від автора 7

Частина 1. Людина і суспільство в XXI столітті 9

Необхідні заходи держави для добрих соціально-демографічних зрушень 10
Соціалізація ринку праці в новій економіці. 14
Спільне та відмінне у поняттях «професійне навчання безробітних» і «людський розвиток безробітних» 23
Ознаки екологічної та соціальної відповідальності бізнесу. 29
До питання церковного устрою на Українській землі та мови богослужіння. Історична розвідка за матеріалами «Полтавських єпархіальних відомостей» 1917 р. 39
Просвіта: історія і сьогодення 47
Християнство, війни та цінності 57
Наука і практика як нерозривні складові економічної освіти 67
Особливості аудиторної роботи та оцінювання студентів у великих групах 69
Впровадження тестів як одного з засобів підсумкової перевірки якості знань та умінь студентів 72

Частина 2. Професійне навчання безробітних та його ефективність 74

Про анкетування безробітних як метод аналізу ефективності їхнього професійного навчання 75
Професійне навчання безробітних: результати дослідження у столичному регіоні. 86
Методичні підходи до оцінювання ефективності професійного навчання безробітних 101
Профессиональное обучение молодежи по содействию государственной службы занятости Украины 114
Професійне навчання безробітних на виробництві як наукова проблема. 121
Принципи та функції професійного навчання безробітних 130
Науково-практичні підходи щодо планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних 140

Методичні рекомендації з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних 144

Список основних опублікованих праць автора, які не ввійшли до цієї збірки 155

Про автора

Костенко Микола Анатолійович народився на Полтавщині 24 жовтня 1977 року. У 1994 р. закінчив Оболонську загальноосвітню школу I-III ст. Семенівського р-ну Полтавської області. У 1999 р. здобув вищу педагогічну освіту за спеціальністю «Математика і фізика» в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка, у 2005 р. — економічну освіту за спеціальністю «Економіка підприємства» в Полтавському університеті споживчої кооперації України. У 2008 р. закінчив аспірантуру КНЕУ імені Вадима Гетьмана за спеціальністю «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» та був зарахований до викладацького штату кафедри управління персоналом та економіки праці цього університету.

У 2008 — 2009 рр. працював за сумісництвом науковим співробітником Проблемної науково-дослідної лабораторії з професійного навчання незайнятого населення Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України.

Науковими інтересами автора, серед іншого, є: історична демографія, історичне краєзнавство, історія

трудового права та соціально-трудових відносин. Він є студентом Вищих Свято-Володимирських православних богословських курсів, членом Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка (Київське міське об’єднання).

Від автора

У 2005 р. після вступу до аспірантури Київського національного економічного університету на спеціальність «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» мною, за погодженням з науковим керівником проф. Савченком В. А., було обрано тему кандидатської дисертації: «Підвищення ефективності професійного навчання безробітних».

Зібрання ряду статей, написаних мною за темою кандидатської дисертації, розміщено в другій частині цієї книги. Список праць, які раніше опубліковано за темою дисертації і які не потрапили до цього збірника, наведено в кінці книги в загальному списку.

Під час навчання в аспірантурі та викладацької роботи на кафедрі управління персоналом та економіки праці КНЕУ ім. Вадима Гетьмана моє фахове становлення відбувалося під потужним впливом наукових шкіл кафедри та університету, моїх колег, наукового керівника Василя Антоновича Савченка та керівництва кафедри, студентського товариства, за що їм висловлюю свою вдячність.

У 2008 р. мені пощастило потрапити в наукове співтовариство Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України, де я працював понад півтора року науковим співробітником проблемної науково-дослідної лабораторії з професійного навчання незайнятого населення. Навіть присутність на засіданнях Вченої Ради ІПК

ДСЗУ, не кажучи вже про численні наукові семінари та конференції й різноманітні робочі наради в науковій лабораторії, була для мене хорошою науковою школою. Хочу висловити подяку керівництву та моїм колегам з ІПК ДСЗУ за їхній внесок у формування моїх професійних компетенцій.

У першій частині цієї книги зібрано 10 статей на різну суспільну тематику. З їхніми назвами Ви могли ознайомитися, переглянувши зміст; три статті з них написано про сучасну вищу освіту та економічну науку у вищій школі. В кількох статтях я пишу про життя людини з християнським світоглядом, про суперечності, які виникають при взаємодії християнської громади, християнських спільнот з навколишнім світом. Крім цього, предметом моїх досліджень і публікацій є національно-культурне відродження України, просвітницька ідеологія та робота, соціально-економічні та соціально-трудові відносини в суспільстві.

Частина 1

Людина і суспільство в XXI столітті

УДК 314.015:314.145

Костенко М. А.

Необхідні заходи держави для добрих соціально-демографічних зрушень

Ця стаття сформована на основі тез моєї доповіді та пропозицій для рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-демографічні зрушення в Україні: чинники та перспективи», яка відбулась в ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України 17.12.2013 р.

Архідиякон Павло Алепський, який у 1654 р. перебував в Україні, супроводжуючи Антіохійського патріарха Макарія, залишив цікаві розповіді про Україну, її народ та демографічні процеси того часу: «Кожне поселення в землі козаків повне жителями, особливо маленькими дітьми. Кожне місто має, можливо, до 40 — 50 і більше тисяч душ, але діти численніші трави і всі вміють читати, навіть сироти. Вдів і сиріт у цій країні дуже багато; їхні чоловіки були вбиті в безперервних війнах. Але в них є хороший звичай: вони одружують своїх дітей юними і з цієї причини вони численніші зір небесних і піску морського» [1, 15]. Автор цих спогадів з неприхованою симпатією ставився до єдиновірного народу, можливо дещо перебільшуючи числові значення деяких демографічних показників. Також він стверджує про традицію багатодітності українських родин [1, 30 — 31].

Традиція ранніх шлюбів і багатодітних сімей зберігалася в Україні й через 100 років після Хмельниччини. Для вивчення демографічної структури населення 18 століття можна використати сповідні розписи церков. Так, наприклад, у 1753 р. в Свято-Михайлівській парафії с. Заїчинці Миргородської протопопії (нині Семенівського р-ну) проживало 1012 осіб, з яких 251 дитина у віці до 7 років [2, с. 705]. У матеріалах справи — сповідні розписи понад 40 парафій [2]. В них виявлено чимало сімей середнього віку, в яких різниця між віком батьків та старшої дитини складає близько 13 — 17 років, чим підтверджується діюча на той час в українському суспільстві церковна норма щодо нижньої межі шлюбного віку: для дівчат — 12 років, для хлопців — 15. (Звичайно, бували й повторні шлюби після смерті першої дружини чи чоловіка, однак, вони не були визначальними щодо виявлених даних).

Вважаючи корисними ранні шлюби, як для самих молодят, так і для суспільства, я не закликаю записати згадані допустимі норми шлюбного віку у сучасне світське законодавство, але вважаю помилкою встановлення 18-літнього шлюбного віку в діючому Сімейному кодексі [3, ст. 22]. Молоді люди, які в 16 –17 років могли б одружуватися без інституційних перешкод, сьогодні повинні або відкладати одруження, або доводити право на шлюб через суд (ст. 23 Сімейного кодексу), або жити разом, не реєструючи шлюб. На мою думку, цей чинник не сприяє зростанню народжуваності в Україні. А його усунення сприятиме зниженню середнього шлюбного віку в Україні, збільшенню частки дітей народжених у шлюбі та знижен-

ню віку матерів, які народжують другу дитину. Але ці зміни треба проводити з урахуванням змін у системі освіти та навчання впродовж життя. Тому мої пропозиції наступні:

— орієнтація молоді та дорослого населення на навчання впродовж життя, коли створення сім'ї є органічною складовою життєдіяльності людини і розглядається, як важливий чинник розвитку особистості та родини, а не як перешкода для професійного розвитку;

— закріплення в Конституції України обов'язкової професійної, а не повної загальної середньої освіти;

— посилена професійна орієнтація дітей та підлітків з 12 років, а молоді — на здобуття з 15 років професійної освіти у коледжах, професійно-технічних навчальних закладах, професійних ліцеях;

— паспортизація населення з 15-річного віку (видача паспортів громадян України);

— право на шлюб з 16 років.

Ці пропозиції мають логічне продовження в змінах щодо здобуття повної вищої освіти, відповідний рівень якої все більше громадян зможуть отримувати, маючи вже професійну освіту. Навчання при цьому може здійснюватися не лише за традиційними формами чи дистанційно, але й у режимі реального часу з використанням інформаційних технологій. При цьому денна форма навчання, на мою думку, ще залишатиметься конкурентоспроможною з точки зору якості освіти, хоча й потребуватиме постійних змін в її організації.

Таким чином, еволюція системи вищої освіти, коли громадяни, які її здобуватимуть, не будуть на стільки

прив'язані до навчальних аудиторій, як це є сьогодні, сприятиме поліпшенню організації особистого життя громадян, позитивно впливатиме на ринок праці та демографічні процеси в Україні.

Література

1. Путешествіе Антіохійскаго Патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка, описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Алеппскимъ. Выпускъ второй. (Отъ Днѣстра до Москвы), М., 1897.

2. ЦДІАК України. — Ф. 127. — Оп. 1017. — Спр. 3.

3. Сімейний кодекс України в діючій редакції.

УДК 330: 316.442

Костенко М. А.

Соціалізація ринку праці в новій економіці

Статтю опубліковано: Костенко М. А. Соціалізація ринку праці в новій економіці / М. А. Костенко // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. — Спец. вип. : у 3 т. Соціально-трудові відносини: теорія і практика. — К.: КНЕУ, 2010. — Т. І. — с. 373–378.
Стаття подається в авторській редакції, яка дещо відрізняється від опублікованої.

У статті розглянуто теоретичні питання соціалізації ринку праці в умовах формування нової економіки, викладено авторське розуміння товару на ринку праці, підкреслено значення порозуміння між сторонами соціального діалогу як основи соціалізації ринку праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціалізація ринку праці, нова економіка, трудові послуги працівників, соціальний діалог, порозуміння.

Вступ. Початок досліджень соціальних проблем ринку праці України припадає на 1992 — 1996 рр. (В. С. Васильченко, В. В. Онікієнко, М. В. Шаленко, Б. І. Трубенко та ін.). Концептуально ідея соціалізації ринку праці, яка передбачала системний підхід до організації цього процесу та його регулювання, вченими була визначена та обґрунтована у 1998 — 1999 рр. у Раді по вивченню продуктивних сил України [5, с. 139].

У 1999 — 2001 рр. у дослідженнях В. І. Герасимчука було розвинуто ідею соціалізації ринку праці [5, с. 139] та вперше обґрунтовано сутність поняття «соціалізація ринку праці» як процесу спрямування державою діяльності його суб'єктів на забезпечення базових потреб населення на рівні прогресивних соціальних стандартів на основі досягнення високої ефективності економіки [1].

Але ще недостатньо з’ясовано роль соціального діалогу у підвищенні рівня соціалізації ринку праці, що є особливо актуальним в умовах розвитку різноманітних форм соціально-трудових відносин та формування нової економіки.

Постановка завдання. У статті запропонуємо власне тлумачення соціалізації ринку праці, сформулюємо авторську позицію щодо сутності товару на ринку праці. Питання соціалізації ринку праці розглянемо з точки зору впливу соціального діалогу між сторонами соціально-трудових відносин на соціалізацію ринку праці в умовах формування нової економіки.

Результати дослідження. При вивченні суперечливих процесів соціалізації ринку праці в сучасних умовах постає кілька питань. Одним з них є питання, як економічної теорії, так і економіки праці щодо сутності товару на ринку праці в умовах формування сучасної глобальної нової економіки.

Під новою економікою я розумію економіку постіндустріальну, основною ознакою якої є прискорення руху виробничих ресурсів, в тому числі інформації та енергоносіїв, а також товарів і послуг.

На мою думку, товаром на сучасному ринку праці є той самий товар (за своєю назвою), що був і раніше, але, як відомо, погляди науковців на цей предмет були різними. Вважаю, що товаром на ринку праці не є робоча сила, бо вона є характеристикою трудового потенціалу людини і не може продаватися та купуватися. Близькими до моїх поглядів у цьому питанні є погляди В. І. Герасимчука. Так, він зазначає, що об'єктом купівлі-продажу на ринку праці є «трудові послуги власника робочої сили, а не послуги робочої сили чи послуги праці, оскільки робоча сила є невіддільною властивістю людини, а праця — способом її споживання в процесі створення матеріальних і духовних благ» [1]. На мою думку, слова «власника робочої сили» краще тут замінити словосполученням «найманого працівника» (або словом: «працівника»). І тоді *товаром на ринку праці є трудові послуги найманого працівника (або трудові послуги працівника).* (Безробітний знаходиться на ринку праці як потенційний працівник; він пропонує ті чи інші трудові послуги, які зможе реалізувати тоді, коли досягне згоди з їхнім покупцем). На мою думку, трудові послуги були товаром на ринку праці і в доіндустріальній економіці. (Потрібно зазначити, що в умовах дискримінації, нещадної експлуатації, рабства, які можливі у будь-яких економічних формаціях, за трудові послуги працівників може виплачуватись нижча ціна від тієї, про яку вони домовлялись, або взагалі їхня праця може не оплачуватись).

Трудові послуги найманого працівника мають ціну, яка встановлюється за угодою з роботодавцем, але не мають

собівартості, бо ми не можемо не лише об'єктивно виміряти вартість робочої сили, але й не коректним, на мою думку, є постановка питання про вартість робочої сили. Я критично ставлюся до поняття «вартість робочої сили», оскільки робоча сила — це сукупність фізичних і духовних або «фізичних і розумових здібностей людини, її здатність до праці» [4, 27]. Не можна ставити питання: скільки коштує робоча сила людини, оскільки вона (робоча сила) невіддільна від людини. Фізичні і розумові здібності людини, її компетенції формуються як під впливом інвестицій в людину, так і завдяки природним задаткам. І не можна здійснювати вартісну оцінку робочої сили людини, її трудового потенціалу саме через те, що людина є біологічною та соціальною істотою, а постановка питання про її грошову ціну є некоректною. Якщо ж здійснювати вартісну оцінку певних якостей людини, можна прийти до того, що будемо оцінювати грошима саму людину.

З іншого боку, відомо, що концепція людського капіталу передбачає можливість його вартісної оцінки. Хоча я вважаю, що наука і практика не мають права вартісно оцінювати трудовий потенціал людини, бо він включає і природні здібності людини, але вони мають право і можливість рахувати витрати на сформування умінь, навичок, компетенцій особистості, тобто здійснювати розрахунки інвестицій у людину. Отже, вартісно можна розраховувати фактичні або прогнозувати плановані витрати на формування певних якостей трудового потенціалу. Зі сторони попиту на працю, тобто роботодавцями, здійснюється планування (і фактичний підрахунок) витрат на ресурси праці: оплату

праці та на забезпечення найманих працівників, що у міжнародній практиці називається витратами на робочу силу [3, с. 497].

Водночас, маю критичне ставлення до відомого підходу щодо оцінки вартості робочої сили найманого працівника як вартості життєвих засобів (благ), спрямованих на підтримку його (та його родини) життєдіяльності. Людина живе не лише за рахунок того, що купує певні блага. Вона отримує неоціненні блага від самого свого зародження від батьків, від природи і так продовжується протягом всього життя людини. І обмежувати формування трудового потенціалу (робочої сили людини) лише економічними благами, за які було заплачено кошти, є принциповою помилкою.

Таким чином, на мою думку, питання розміру оплати праці, тобто ціни трудових послуг найманого працівника повинне вирішуватися за домовленістю на ринку, але з дотриманням мінімальних державних, територіальних, галузевих гарантій в оплаті праці. Намагання ж об'єктивно дослідити, оцінити вартість робочої сили є утопічною ідеєю, бо по-перше: гроші самі по собі не є цінністю, а по-друге: у кожної особистості є різноманітні потреби з різним рівнем бажаного задоволення цих потреб. Тому витрати на задоволення потреб і на формування трудового потенціалу двох найманих працівників однієї професії можуть відрізнятися у десятки разів.

Другим важливим питанням є наступне. Чи коректно зводити соціалізацію ринку праці лише до підвищення у соціально-трудових відносинах ролі сторони пропозиції

праці, тобто найманих працівників, та поліпшення якості їхнього трудового життя?

Як було зазначено вище, в основі соціалізації ринку праці лежить процес спрямування державою діяльності його суб'єктів на забезпечення базових потреб населення на належному рівні… Отже, у цьому випадку мова йде про все населення, а не лише про найманих працівників.

Роботодавці представляють сторону попиту на працю як активну сторону соціально-трудових відносин, соціального діалогу і громадянського суспільства. Більша частина роботодавців належать до середнього класу суспільства; без їхньої участі неможливе формування громадянського суспільства, формування справедливого представництва у громадах. Якщо розглядати суспільство з точки зору дещо застарілого класового підходу, то у суспільстві, де будуть панувати тенденції до диктатури олігархів, буде практично неможливим соціальний діалог як такий, тому буде знижуватись рівень соціалізації ринку праці, оскільки така соціалізація передбачає і активну участь найманих працівників, і зростання їхнього добробуту. З іншого боку, значне зростання «ваги» найманих працівників у соціальному діалозі у крайніх своїх формах передбачає порушення прав та інтересів роботодавців аж до скасування переговорів, конфіскації власності роботодавців, націоналізації, ліквідації приватної власності тощо, диктатури пролетаріату та «воєнного комунізму». У цьому випадку соціальний діалог теж є неможливим.

Таким чином, лише порозуміння між двома основними сторонами соціального діалогу за активної участі держави

дозволить зберегти такий баланс інтересів, який можна буде спрямувати на досягнення високих соціальних та економічних цілей суспільства.

Дуже влучно з цього приводу зазначає А. М. Колот, що «головна суспільна функція соціального партнерства, яке базується на християнсько-етичних цінностях, полягає в тому, щоб, незважаючи на певні розбіжності в інтересах, шукати можливості для нейтралізації індивідуального і групового егоїзму як з боку власників, так і з боку найманих працівників та їхніх представницьких органів; не допускати руйнівних конфліктів; створювати умови для розвитку виробництва; гармонізувати співвідношення між зростанням ефективності праці, ціною послуг робочої сили й іншими умовами зайнятості найманих працівників» [2, с. 323].

Підсумовуючи роздуми, можна, на мою думку, уточнити поняття «соціалізації ринку праці» як процесу досягнення і оптимального збалансування соціальних та економічних цілей сторін соціального діалогу шляхом узгодження їхніх інтересів у площині соціально-економічних відносин на ринку праці. Звичайно, у цій статті залишились не розкритими критерії «оптимального збалансування соціальних та економічних цілей сторін соціального діалогу», але це залишимо для подальших досліджень.

Висновки. На мою думку, в сучасній економічній науці треба відмовитись від вживання теоретичного поняття «вартість робочої сили» на користь інших понять, наприклад, «витрати на працівників», «витрати на оплату праці» через неможливість підрахунку вартості «внеску природи»

у формування робочої сили та можливість підрахунку об'єктивно існуючих витрат на оплату праці працівників, тобто ціни їхніх трудових послуг.

Стосовно питання соціалізації ринку праці в сучасних умовах, вважаю, що така соціалізація має передбачати врахування інтересів найманих працівників, поліпшення умов їхньої праці тощо, але має й ураховувати інтереси роботодавців, держави для забезпечення економічного зростання і вирішення різноманітних завдань соціальної політики. Дуже важливим є порозуміння між сторонами соціального діалогу для оптимального збалансування соціальних та економічних цілей сторін.

Література.

1. Герасимчук В. І. Трансформація зайнятості і проблеми соціалізації ринку праці в перехідній економіці: автореф. дис. ... д. е. н. : 08.09.01 / В. І. Герасимчук ; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України — К., 2002. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02gvippe.zip

2. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2008. — 420, [4] с.

3. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — К. : КНЕУ, 2009. — 711, [1] с.

4. Політична економія: Навч. посібник / К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Бєляєв та ін. ; За ред. д-ра екон. наук, проф. К. Т. Кривенка. — К. : КНЕУ, 2001. — 508 с.

5. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / [В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб]. — К. : КНЕУ, 2005. — 403 с.

УДК 331.5:377

Костенко М. А.

Спільне та відмінне у поняттях «професійне навчання безробітних» і «людський розвиток безробітних»

Статтю опубліковано: Костенко М. А. Спільне та відмінне у поняттях «професійне навчання безробітних» і «людський розвиток безробітних» / М. А. Костенко // Науковий вісник ПУСКУ, 2008, № 3 (30), Частина ІІ, с. 342 — 343.
Стаття подається в авторській редакції, яка дещо відрізняється від опублікованої.

В статті наголошується на важливості ціннісних аспектів як основи людського розвитку. Запропоновано визначення поняття «людський розвиток безробітних», наведено авторське розуміння професійного навчання безробітних як важливої основи людського розвитку та доведено його вплив на величину індексу людського розвитку.

Постановка проблеми. В науковій літературі та практиці професійне навчання безробітних розглядається як один із засобів задоволення попиту ринку праці, як засіб підвищення конкурентоспроможності незайнятих громадян, що перебувають на обліку в державній службі зайнятості, а також з метою формування у безробітних, які організовують власний бізнес, знань, умінь і навичок з основ підприємницької діяльності. З точки зору концепції люд-

ського розвитку професійне навчання безробітних зазвичай не розглядають, хоча більшість дослідників (наприклад, у роботах [1; 2]) наголошують на важливості професійної орієнтації при направленні громадян на навчання та їхньої самореалізації після працевлаштування.

Про значення якості загальної та професійної освіти для людського розвитку і професійного навчання безробітних для вирішення проблем ринку праці та зайнятості наголошують провідні українські дослідники у щорічних науково-аналітичних доповідях із людського розвитку [3].

На думку О. А. Грішнової, концепція людського розвитку стала одним із найкращих надбань людської цивілізації; в основу концепції покладено принцип, згідно з яким економіка існує для розвитку людей, а не люди — для розвитку економіки [4, с. 15].

Водночас, неповним є аналіз проблем людського розвитку без врахування цінностей християнської світоглядної концепції, яка нині відроджується в Україні.

Необхідно відзначити два невирішених питання, що стосуються проблем людського розвитку, які будуть розглянуті в цій статті. Перше питання — соціально-філософське: ціннісні аспекти людського розвитку, друге — прикладне, соціально-економічне: професійне навчання безробітних як важлива складова їхнього людського розвитку.

Метою статті є: обґрунтування важливості ціннісного підходу до формулювання цілей людського розвитку; спроба визначення категорії «людський розвиток безробі-

тних» та її порівняння з поняттям «професійне навчання безробітних».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Визначальним критерієм людського розвитку має бути його ціннісне наповнення, його зміст, а певні показники досягнення добробуту людини, громади чи суспільства повинні бути лише оціночними параметрами відповідності основним суспільним засадам та використовуватись для аналізу минулих періодів або розвитку інших країн, регіонів, громад, людей. Наведемо приклад для підтвердження нашої думки: якась країна, досягнувши високої величини індексу людського розвитку, проводить політику диктату стосовно найближчих сусідів і країн, що знаходяться у сфері її економічних інтересів. Для цього працюють спецслужби або застосовується військова сила — пряме вторгнення збройних формувань до країн-сусідів. Виникає запитання: чи коректно оцінювати людський розвиток такої країни без врахування її внутрішньої та зовнішньої політики?

Інший приклад: якщо мету людського розвитку розглядати через призму розширення можливостей людини, її прав і свобод, заздалегідь не обмеживши їх, то в суспільстві обов'язково виникнуть серйозні суперечності. Так у ряді європейських країн обговорюється питання легалізації легких наркотиків, дозволу на одностатеві шлюби та інші питання, які для багатьох людей здаються неприпустимими.

Через те, що індивідуальні права і свободи стають вищими за обов'язки в Україні руйнується традиційний інститут сім'ї. Тому, на думку автора, суспільству треба при-

йти до спільних цінностей, які б не тільки розширювали можливості людського розвитку, але й обмежували нетрадиційні для української нації свободи громадян з метою впорядкування життєдіяльності нашого народу і держави. При розробці чи вдосконаленні концепції людського розвитку за основу бажано взяти православні цінності та провести її відкрите обговорення.

Виходячи з існуючої концепції людського розвитку, автор пропонує тлумачити поняття «людський розвиток безробітних» як розширення можливостей безробітних при реалізації їхніх прав на вільний розвиток особистості, освіту, працю та підприємницьку діяльність, творчість і розвиток здібностей.

Поняття «людський розвиток безробітних» є ширшим за поняття «професійне навчання безробітних». Професійне навчання безробітних за направленням державної служби зайнятості є одним з найважливіших заходів її активної політики на ринку праці, а з точки зору концепції людського розвитку головною складовою розвитку безробітних. Звичайно, не всі зареєстровані в службі зайнятості безробітні направляються на підвищення кваліфікації, перепідготовку чи первинну професійну підготовку, оскільки повинна бути дотримана вимога соціально-економічної ефективності професійного навчання.

Збільшення обсягів направлення безробітних на професійне навчання призводить до зростання індекса сукупної частки учнів у загальній чисельності населення відповідного віку (I_{child}) (за умови, що цей показник був меншим 1).

Пройшовши навчання і працевлаштувавшись (чи розпочавши власний бізнес), колишні безробітні своєю працею створюють ВВП і тому впливають на формування величини індексу скоригованого реального ВВП на душу населення (I_{inc}).

Таким чином, завдяки якісному і ефективному професійному навчанню безробітних, повинен зростати індекс людського розвитку, що розраховується за формулою:

$$ІЛР(HDI)=\frac{I_{life}+I_{educ}+I_{inc}}{3},$$

де I_{educ} — індекс рівня освіченості (він залежить від індексу грамотності та I_{child}); I_{life} — індекс тривалості життя [4, с. 92].

Висновки. Автор пропонує розглядати професійне навчання безробітних як невід'ємну складову їхнього професійного, особистісного розвитку. При розробці програм розвитку систем професійної орієнтації, професійного навчання безробітних необхідно виходити з їхньої головної мети — людського розвитку громадян.

В основу концепції людського розвитку нашого суспільства бажано покласти істинні цінності та національні особливості українського народу.

Література

1. Бондарчук К. Стан та напрями вдосконалення профорієнтаційного обслуговування громадян в Державній службі зайнятості // Україна: аспекти праці. — 2004. № 1. с.12 — 19.

2. Маршавін Ю. М. Шляхи підвищення ефективності державного регулювання професійного навчання безробітних в умовах сучасного ринку праці // Економіка та держава. — 2005. — № 6. — с. 63 — 67.

3. Людський розвиток в Україні: 2004 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. — 266 с.

4. Грішнова О. А. Людський розвиток: Навч. посіб. — КНЕУ, 2006. — 308 с.

УДК 331.5:504

Костенко М. А.

Ознаки екологічної та соціальної відповідальності бізнесу

Статтю опубліковано: Костенко М. А. Ознаки екологічної та соціальної відповідальності бізнесу / Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. — Спец. вип. Праця в XXI столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток : у 2 т. — Т. 1. — К. : КНЕУ, 2012. — с. 579 — 585.
Стаття подається в редакції, яка дещо відрізняється від опублікованої.

Розглянуто поняття соціальної відповідальності бізнесу та наведено приклади соціально та екологічно безвідповідальної господарської діяльності. Сформульовано ознаки екологічної та соціальної відповідальності бізнесу.

Постановка проблеми. Оскільки в останні роки у вітчизняній науці приділяється немало уваги соціальній відповідальності бізнесу, корпоративній соціальній відповідальності, але недостатньо уваги при цьому приділяється екологічним питанням, місцю і ролі бізнесу в біосфері, я вирішив, розглядаючи питання відповідальності бізнесу, розширити «традиційні» рамки і, проаналізувавши ряд джерел, викласти в даній статті власний погляд на цю проблему, об’єднавши в дослідженні два аспекти: екологічний та соціальний. Завданням цієї статті є донести до чи-

тача обґрунтоване авторське бачення ознак екологічної та соціальної відповідальності бізнесу.

Відповідальність за свої дії — це питання дуже серйозне, яке розглядається різними науково-практичними напрямками у філософії, релігії, економіці, правових дисциплінах тощо. Не применшуючи важливості відповідальності та самовідповідальності кожної особистості, розглянемо питання відповідальності роботодавця, бізнесу (в тому числі й державних інституцій) перед природою і суспільством. Постановка питання відповідальності перед природою (довкіллям) можлива тому, що природа є живою, а господарська діяльність здійснюється в біосфері; якби у світі не було життя, то питання відповідальності перед мертвою природою не можна було б поставити. Зауважу, що діяльність людини в космосі, яка здійснюється на межі, чи за межами біосфери (в традиційному розумінні) не знімає відповідальності з людини за свою діяльність за межами Землі. Виходячи з цього, актуальним є питання забруднення космічного середовища довкола Землі, а також руйнування людиною інших космічних тіл. І хоча людство вважає, що у нього є право володарювати над природою чи пристосовувати її до своїх цілей і потреб, зрозуміло, що таке пристосування часто завдає шкоди самому людству, а тому треба вносити певні корективи.

Що стосується відповідальності роботодавця, то вона не зводиться лише до виконання взятих перед найманими працівниками та споживачами зобов'язань, але розширюється через вплив роботодавця на природу, а отже, і на людину та її соціально-економічну діяльність.

Аналіз останніх публікацій. Питання пошуку гармонії між людиною в її діяльності та довкіллям є не новим, але актуальність його сьогодні посилюється. Відомим українським ученим і управлінцем у галузі сільського господарства, який враховував екологічні принципи для ефективного господарювання був Ф. Т. Моргун. Вітчизняними вченими, які надають важливості екологічним питанням в економіці є Ласкавий А. О., Заброцький М. М., Соловій І. П., Душна М. П. та багато інших.

Важливою організаційною подією на шляху ліквідації протирічь між екологією і економікою став симпозіум «Інтеграція екології та економіки» (Салтсжобаден, Швеція, 1982). Багато з його учасників стали засновниками журналу Ecological Economics і Міжнародного товариства екологічної економіки (International Society for Ecological Economics, скорочено ISEE) [7, с. 437].

Екологічна економіка схожа в дечому з зеленою економікою. «Зелені економісти» вважають економічне зростання позбавленим сенсу, оскільки неможливо безкінечно розширювати сферу впливу людини в обмеженому просторі. Саме тому потрібно раціонально використовувати ресурси, а замість максимізації виробництва, споживання, доходів і прибутків, надавати особливу увагу поміркованості й достатності. Тоді це «матиме радикальний, фундаментальний вплив на шлях, яким йде наше життя, і те, яким чином ми трактуємо довкілля» [7, с. 439 — 440; 9].

У 2000 році ООН були прийняті у Декларації Тисячоліття Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), які спрямовані на збереження населення планети, на підвищення рівня та якос-

ті його життя, на безпечне стійке довкілля, а також глобальну співпрацю задля розвитку. Орієнтирами для більшості країн світу, відповідно до прийнятої Декларації Тисячоліття, є 8 цілей, з яких Україна адаптувала для себе 6 і визначила їх стратегічними орієнтирами розвитку на період до 2015 року [6, с. 223]. Звернемо увагу на дві цілі з шести, які прямо стосуються предмету дослідження даної статті: подолання бідності (ціль 1), стійкий (у нормативних документах часто вживається термін «сталий») розвиток довкілля (ціль 3). Звичайно, повністю подолати бідність у багатомільйонному суспільстві, на мою думку, неможливо, але можна зменшити її масштаби та глибину. Слід зауважити, що соціальна відповідальність бізнесу не зводиться лише до подолання чи зменшення бідності, хоча «подолання бідності» є визначеним стратегічним орієнтиром у нашій державі та суспільстві, що підкреслює актуальність цього питання для економічної науки і практики.

Розглянемо детальніше сутність і складові корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) бізнесу.

Поширеним є визначення КСВ як добровільного внеску бізнесу в розвиток суспільства у соціальній, економічній і екологічній сферах, який … виходить за межі визначеного законом мінімуму [4, с. 205]. Але в наших українських реаліях, на жаль, поширені приклади недотримання роботодавцями мінімумів норм та гарантій, які визначені в законах, підзаконних актах, укладених договорах, не кажучи ще й про добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства, громади. Хоча, звичайно, є приклади певних добрих кроків бізнесменів, спрямованих на суспільне благо.

За визначенням, що його сформулювали фахівці Світового банку, корпоративна соціальна відповідальність або соціальна відповідальність бізнесу — це комплекс напрямів політики і дій бізнесу, що пов'язані з ключовими заінтересованими сторонами (стейкхолдерами) та етичними цінностями, які враховують інтереси місцевих співтовариств, навколишнього середовища і спрямовані на стійкий розвиток [4, с. 205]. Як бачимо, за наведеними визначеннями соціальна відповідальність бізнесу стосується також і екологічних питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує дискусія щодо того, що саме і скільки повинен зробити соціально відповідальний роботодавець. На мою думку, вимагати від роботодавців занадто багато суспільство не повинне. Для початку роботодавець повинен хоча б добросовісно вести економічну діяльність. В Україні треба поліпшити умови ведення бізнесу, але підприємці повинні вести діяльність «по-білому». На мою думку, дуже негарними є сьогоднішні реалії господарювання та взаємовідносин бізнесу і громади: держава (в тому числі й місцева влада) ще не ліквідувала численних перешкод для ведення чесного бізнесу. У нас немає правової держави і роботодавець, як і простий громадянин, має низьку довіру до влади, в тому числі й до судової її гілки. Часто роботодавець не може захистити себе у цивілізований спосіб від свавілля чиновників чи корумпованих конкурентів. Привчений жити в реаліях «виживання» 90-х років XX ст. далеко не кожен роботодавець нині готовий працювати чесно. Багатьом зручніше давати хабарі корумпованим чиновникам, пору-

шувати екологічні нормативи, вести подвійну бухгалтерію, приховуючи основні грошові потоки, сплачувати досить невисокі заробітні плати своїм працівникам і, звичайно — незначні податки до місцевих та державного бюджетів. За таких умов фінансування підприємцем певного блага (з прихованих ним коштів) для місцевої громади виглядає цинічно. Але, з іншого боку, це (у країнах з нездоровою економікою) є проявом корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, бо не кожен підприємець такі блага фінансує.

Отже, соціальна відповідальність бізнесу є необхідною вимогою й складовою діяльності підприємств, але в різних умовах може бути різним зміст такої відповідальності.

Звернемо увагу на екологічну культуру підприємництва та ефективність господарювання з врахуванням екології. Показники ефективності діяльності суб'єкта господарювання (далі — СГ) повинні охоплювати і характеризувати діяльність суб'єкта в її повноті. Розглянемо два приклади.

Перший: прибуток СГ за 1 рік діяльності 1 млн. грн., а рентабельність реалізованої продукції (товарів і послуг) — 15 %; при цьому СГ здійснює практично «безвідходну» діяльність, не завдаючи шкоди природі. Середня заробітна плата працівника становить 4000 грн. за місяць. Практично відсутня дискримінація трудових прав працівників.

Другий: прибуток СГ за 1 рік діяльності 1,5 млн. грн., а рентабельність реалізованої продукції (товарів і послуг) — 18 %. Середня заробітна плата працівника — 4400 грн. за місяць. Серед працівників висока плинність кадрів через порушення їхніх трудових прав, особливо в частині норма-

льної тривалості робочого дня і забезпечення нормальних і безпечних умов праці. Через діяльність такого підприємства на місцевості, де воно розташоване, вміст шкідливих компонентів у питній воді в 40 — 200 разів перевищує допустимі норми, а сморід у повітрі чути за кілька кілометрів.

Якщо узагальнювати статистичні дані щодо рентабельності, прибутку та заробітної плати, не враховуючи інших соціальних та екологічних показників, то можна зробити висновок, що в регіоні та країні СГ другого типу працюють краще. І так можна прийти до помилкових управлінських рішень щодо розвитку економіки і суспільства.

На таких простих прикладах я показую хибність парадигми пріоритетності вищої прибутковості бізнесу над іншими критеріями його діяльності. А сьогодні науковці та урядовці ще й досі часто головними показниками діяльності бізнесу та економіки зазначають дохід, прибуток, ВВП тощо.

Ще один приклад соціальної безвідповідальності: у село привозять дешеве вино (фальсифікат), яке може бути продане місцевим жителям, які мають невисокий рівень життя і які дорожчого, але якісного вина купили б менше. Це приклад соціальної безвідповідальності бізнесменів сфери торгівлі та злочинної діяльності виробників фальсифікату. Відповідні державні органи, інспекції, які повинні контролювати якість товарів у роздрібній мережі району не виконують належним чином свої функції і «не помічають» недоброякісного товару на полицях магазинів, як цього села, так і всіх інших сіл району. Це приклад соціальної

безвідповідальності державних службовців. А третій приклад у цьому випадку — байдужість більшості самих жителів цього села та відсутність організованих ефективних громадських представницьких органів.

В багатьох країнах світу сьогодні діють ринки органічної сільськогосподарської продукції та екологічно чистих харчових продуктів, а також створена й успішно функціонує відповідна інфраструктура сертифікації, маркетингу і реалізації. Мотивація споживачів органічної продукції поєднує такі вимоги та очікування: здорове та екологічно безпечне харчування; вищі смакові якості; збереження природного середовища в процесі виробництва тощо [1, с. 360].

Хорошим прикладом з діяльності вітчизняного бізнесу є приклад господарювання фермера Володимира Ярошенка з Полтавщини, який надав пріоритет не абсолютному значенню обсягів прибутку, а якості продукції та екологізації виробництва (за певними культурами у його господарстві є ознаки органічного землеробства). Наприклад, кавуни з господарства В. М. Ярошенка стали кращим еко-продуктом в Україні в 2008 р. [8].

Висновки з проведеного дослідження.

Ознаками соціальної та екологічної відповідальності бізнесу є:

— намагання вести чесний бізнес;

— у програмах розвитку бізнесу враховувати інтереси трудового колективу і місцевої громади;

— у технологічному розвитку прямувати до екологізації діяльності, до «зеленої економіки»;

— надавати якісні послуги споживачам, виробляти екологічно чисту продукцію.

Якщо кожен на своєму місці, на своєму рівні буде робити добру справу, тоді й загальний успіх буде. Але для цього треба координувати свою діяльність з іншими. Сьогодні слабкими є саме громади, місцеві товариства або їх просто не існує через байдужість та відчуженість людини від людини. Українське суспільство сьогодні є неорганізованим, особливо, на рівні громад. Вирішення цієї проблеми сприятиме й підвищенню соціальної та екологічної культури та відповідальності бізнесу.

У 2013 — 2014 рр., вже після першої публікації цієї статті відбулися позитивні зрушення в справі розбудови громадських інститутів, розширення впливу громад на прийняття суспільних рішень. Це стало спочатку одним з факторів української національної революції 2013 — 2014 рр., а потім — і її наслідком.

Література

1. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К. : КНЕУ, 2008. — 420, [4] с.

2. Заброцький М. М. Екологічна відповідальність як вияв духовності особистості // Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення освітньої практики в системі після-

дипломної педагогічної освіти. — Житомир — Київ: ЖОІППО, 2006. — с.62-68. Режим доступу:

http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/3275

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 41, ст. 546, зі змінами й доповненнями. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12

4. Колот А. М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А. М. Колот. — К. : КНЕУ, 2010. — 251 [5] с.

5. Мучник А. М. Оплата праці та біблійні настанови // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України (серія : Економічні науки), 2008. — № 3 (30). — Ч. ІІ. — с. 260–264.

6. Новікова О. Ф. Напрями вдосконалення соціального управління в контексті досягнення цілей розвитку тисячоліття в Україні // Збірник наукових статей «Управління розвитком», №4, 2006, Харків, ХНЕУ, с. 223 — 224.

7. Соловій І. П., Душна М. П. Проблеми економіки, охорони довкілля і суспільного прогресу в світлі трансдисциплінарних наукових підходів // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8—10 квіт. 2009 р., м. Київ. — К. : КНЕУ, 2009. с. 434 — 444.

8. Фермер Владимир Ярошенко: счастье не в деньгах, а в том, чтобы их хватало // Зерно. Журнал современного агропромышленника. № 6, 2010. Режим доступу: http://zerno-ua.com/?p=10260

9. Welford, R. 2007. Corporate social responsibility and Buddhist economics', International Journal of Green Economics, Inderscience, Vol. 1, Nos. 3 — 4.

УДК 348.819.3(477)

Костенко М. А.

До питання церковного устрою на Українській землі та мови богослужіння

Історична розвідка за матеріалами «Полтавських єпархіальних відомостей» (ПЄВ) 1917 року.

> *Частину матеріалу статті було оприлюднено автором на власній сторінці в одній із соціальних мереж. У такій редакції стаття публікується вперше.*

Якось вивчаючи комплекс документів з історії Церкви на Полтавщині в Державному архіві Полтавської області, я переглядав підшивку ПЄВ. У № 14 за 1917 рік було розміщено частину матеріалів Надзвичайного Полтавського Єпархіального з'їзду представників духовенства і мирян, що відбувся 3 — 6 травня 1917 року. Особливо цінним і цікавим є пункт № 8 цих матеріалів: «Украинскій вопросъ». Перед тим, як навести витяги зі згаданої газети, звертаю увагу читачів, що висловлені думки про автокефальну Церкву та необхідність україномовної служби Божої в рішенні єпархіального з'їзду були сформульовані патріотичними українофілами: священиками та мирянами, які виховувалися в імперських (!) школах. Але вони були сміливими та свідомими важливості народної християнської справи. Отже, ідеї автокефалії Православної Церкви в Україні та автономії України були висловлені в рішенні травневого

з'їзду 1917 р., причому перша з двох ідей була значно прогресивнішою. Однак, навіть, думка про автономію України в своїй фіксації в рішенні Полтавського Єпархіального з'їзду була «предтечею» 1-го Універсалу Центральної Ради.

Як жаль, що сьогодні Українській Православній Церкві бракує достатньо українофілів, в тому числі, через численні розділення серед християн, а з іншого боку — через потужне промосковське лобі, яке пронизує цю Церкву. Тож уже понад 20 років УПЦ в умовах незалежності України не може повною мірою проникнутися важливістю тих питань, які були висловлені християнами Надзвичайного Полтавського Єпархіального з'їзду майже 100 років тому.

Тож відчуємо ще раз дух тієї епохи і погодимось, що більшість питань, піднятих на Надзвичайному Полтавському Єпархіальному з'їзді в 1917 році, є й нині актуальними.

Публікуємо витяги зі згаданого № 14 ПЄВ мовою оригіналу.

«Вечернее засѣданіе 5-го Мая (подъ предсѣдательствомъ В. Ф. Харькова).

С. 1129: «Передъ чтеніемъ отзывовъ уѣздныхъ собраній всѣ присутствующіе стоя поютъ «Заповітъ» и «Ще не вмерла Украина». Затѣмъ раздаются возгласы: «Слава Украині».

«По прочтеніи отзывовъ выступаетъ цѣлый рядъ ораторовъ, прот. Ѳ. Булдовскій, о. Д. Бондаренко, о. І. Аврамовъ и другіе съ пламенными призывами любить и служить родной матери — Украинѣ. Послѣ всесторонняго и обстоятельнаго обсужденія вопроса, принявъ за руководящее начало постановленія

Лубенскаго уѣзднаго собранія съезд выноситъ слѣдующія опредѣленія:

1. Въ свободной національно-территоріально-автономной Украйнѣ должна быть свободная автокефальная церковь.

2. Православная церковь есть первая между исповѣдными организаціями на Украйнѣ и наряду съ ними пользуется финансовой поддержкой государства.

3. Богослуженіе совершается на украинском языкѣ. {С. 1129-1130:} Съ этой цѣлью необходимо немедленно образовать комиссію из свѣдущихъ лицъ для точного и правильнаго перевода книгъ св. Писанія, а также всѣхъ богослужебныхъ книгъ и чиновъ на украинский языкъ.

4. Новые храмы на укр. землѣ должны строиться въ національномъ архитектурномъ стилѣ.

5. Церковная живопись, а также церковная музыка не должны чуждаться національнаго характера.

6. Должна быть создана національная духовная школа для подготовки пастырей украинской церкви.

7. Для успѣха пастырскаго дѣланія должна быть создана православно-богословская литература на украинскомъ языкѣ, творцами и рассадниками которой должны быть какъ богословскіе факультеты при университетах так и укр. духовныя академіи съ матерью духовн. просв. на Украинѣ — академіей Кіевской.

8. Немедленно ввести въ богослуженіе чтеніе св. Евангелія, а при первой возможности и Апостола на Украинскомъ языкѣ (Синодальн. изд).

9. Принять всѣ мѣры къ возможно скорѣйшему изготовленію богослужебныхъ Евангелій на укр. языкѣ.

10. Немедленно ввести въ практику проповѣдь и внѣбогослужебныя собесѣдованія на укр. языкѣ.

11. Въ Епарх. Вѣдомостяхъ ввести украинскій отдѣлъ.

12. Образовать комиссію по созданію и распростарненію духовной популярной укр. литературы.

13. Необходимо переиздать въ возможно большемъ кол-ве экземпляровъ Св. Евангеліе (Синод. изд.), а также и молитвенники на укр. языкѣ.

14. Необходимо войти въ сношеніе съ другими епарх. съѣздами укр. епархій для разработки вопроса объ украинизаціи церкви и созывъ церковнаго укр. Помѣстнаго собора, какъ подготовительнаго къ Всероссійскому Собору.

15. Необходимо создать комиссію для составленія укр. учебниковъ по Закону Божію.

16. Необходимо должна быть проведена украинизація существующей духовной школы съ осени, если позволятъ это сдѣлать наличность учебниковъ и учебныхъ силъ; {С. 1131:} въ первыхъ классахъ духовныхъ и епархіальныхъ женскихъ училищъ полная украинизація, но съ сохраненіемъ обязательности преподаванія русскаго языка, а въ остальныхъ преподаваніе укр. языка, литературы, исторіи, географіи и этнографіи; года черезъ три-четыре духовная школа украинизуется цѣликомъ. Права меньшинства при этомъ должны быть обезпечены.

17. Необходимо сдѣлать все должное для немедленной украинизаціи Кіевской Духовной Академіи, въ смысле созданія его богословской литературы на укр. языкѣ,

изученія укр. церк. исторіи, археологіи, церковнаго права, этнографіи, народной словесности и т. п.

18. Въ цѣляхъ болѣе успѣшной украинизаціи церкви и всей жизни желательно, чтобы духовенство путемъ беседъ приняло участіе въ пробужденіи національнаго сознанія укр. народа, придерживаясь платформы: нац.-терр. автономія Украины…».

Утреннее заседание 6-го мая.

С. 1135: «Собраніе открывается подъ предс. В. Ф. Харькова въ 9 часовъ утра обычною молитвою. Читается текстъ телеграммы на имя Центр. Укр. Рады въ Кіевѣ: «Епархіяльни Збори Полтавського духовенства і парафіянъ щиро вітають Раду, благаючи Божої помочі в її користній праці. Бажаючи могутнього розвитку національної щиро-христіянськоі культури і добробуту Українського народу на підставі його славетної історіі, збори одноголосно постановили добуватись автономіі Украіни, автокефаліі Українськоі церкви, службы Божоі на рідній мові і національноі школи. Бажаемо і віримо, що укр. слово великоднимъ звономъ пронесеться по рідній землі».

Текстъ принимается собраніемъ. Съездъ переходитъ къ рассмотр. 9 п. программы.»

У травні 2014 року Українська Церква розділена за кількома конфесіями та юрисдикціями; у найбільшій православній конфесії — УПЦ українська мова витіснена на маргінес на значній території України. Порушені в 1917 р. питання українізації Церкви сьогодні найкраще вирішені в УПЦ КП. Але, на жаль, діалог задля примирення між цими двома найбільшими Церквами України не ведеться. В єв-

харистійному спілкуванні з іншим православним світом (помісними автокефальними Церквами) перебуває УПЦ, яка, насправді, все ще є залежною від РПЦ її частиною, що в умовах окупації частини України Російською Федерацією ускладнює християнську місію УПЦ та не сприяє зростанню довіри до неї в українців. УПЦ фактично відмовилась від руху до канонічної автокефалії, проголошеного в 1991 р. на Помісному Соборі УПЦ. Така ситуація стала можливою після створення УПЦ КП (в 1992 році) та відходу з УПЦ до УПЦ КП та інших автокефальних релігійних організацій частини проукраїнських священнослужителів та парафіян. Таким чином, проавтокефальний рух в УПЦ вивився в меншості.

Наслідки конфесійних розділень Українського народу плачевні: відсутня єдина церковна соціально-гуманітарна християнська політика; значний негативний вплив Росії на мовно-культурну ситуацію в УПЦ та в Україні; поширення неоімперської проросійської ідеології в Україні під виглядом істинно-православних цінностей.

Можливими «несподіваними» рішеннями українських церковних проблем могли б бути:

1) повернення українських греко-католиків до сопричастя з Константинополем, від якого вони відійшли у 1596 р. через Берестейську унію;

2) визнання Українськими Православними Церквами в діаспорі (УПЦ в США та УПЦ в Канаді) Української Православної Церкви Київського патріархату та входження їх у сопричастя з нею.

Ці згадані християнські закордонні Церкви, маючи українське походження, кілька десятків років були поза повноцінним сопричастям з іншим Православним світом, поки аж у 1990-х рр. були прийняті до Константинопольської Православної Церкви. Тому вони гостро усвідомлюють і відчувають необхідність вилікування рани розділення Православної Церкви в Україні. І, очевидно, ще не задіюють власний церковний потенціал, який є в них у Дусі Святому.

Повертаючись до ідеї автокефалії Православної Церкви в Україні та українізації церковного життя, висловленої нашими братами і сестрами на Надзвичайному Полтавському Єпархіальному з'їзді представників духовенства і мирян в 1917 р., сумуємо, що від цієї ідеї відвернулася переважна більшість православних єпископів України в 1918 — 1921 рр., не кажучи вже про архієреїв всієї РПЦ. Це й призвело до закономірної появи «самосвятів»: невизнаної іншими Православними Церквами УАПЦ на початку 20-х рр. XX ст.

Друга відроджена УАПЦ (40-х рр. XX ст.) мала вже канонічний зв'язок з Польською Православною Церквою, тому легше могла порозумітися з православними єпископами України Московського патріархату, бо тепер канонічних перешкод було менше. Така спроба об'єднання сталася в 1942 р. у Луцьку. Акт єднання (з УАПЦ) зі сторони Української Автономної Православної Церкви (Московського патріархату) підписав митрополит Волинський і Житомирський Олексій. Але під тиском інших промосковських єпископів він згодом відмовився від такого єднання. Не була зацікa-

влена у створенні сильної єдиної Православної Церкви в Україні й окупаційна німецька адміністрація. Звичайно, з поверненням у 1943 — 44 рр. радянської влади українські автокефальні громади змушені були переходити в юрисдикцію Московського патріархату.

Третя хвиля відродження УАПЦ (кінець 80-х рр. XX ст.) започаткувала нову сторінку в церковній історії України, принесла українізацію в Церкву та створення кількох українофільських юрисдикцій Церков, але з іншого боку, в Україні не відбулось становлення однієї Помісної Церкви, про Яку говорив Ісус Христос: «З того й знатимуть усі, що ви Мої ученики, коли матимете любов між собою» (Ін 13, 35). І тепер Церкву Христову, про яку Господь сказав: «...ти Петр, і на сім камені Я збудую Церкву Мою, і ворота адські не осилять її» (Мф 16, 18) різні люди шукають у різних парафіях та конфесіях, надіючись, що збудуться слова Господа: «Бо де зійдеться двоє, або троє в имя Моє, там і Я посеред них» (Мф 18, 20).

Цитати зі Святого Письма дані за московськими синодальними виданнями Євангелії українською мовою: Від Матфея — 1907 р., Від Іоанна — 1911 р.

УДК 37

Микола Костенко

Просвіта: історія і сьогодення

> *Стаття в такій редакції публікується вперше.*
> *У 2013/14 навчальному році до газети КНЕУ ім. Вадима Гетьмана «Економіст» автором було подано статтю з такою самою назвою, але зміст та стиль написання відрізнялися від даного.*

Слово «просвіта» походить від слова «світло», яке згадане на самому початку Біблії, у першій книзі Мойсея, як світло, що дане Богом: «І сказав Бог: нехай буде світло. І стало світло. І побачив Бог світло, що воно добре, і відокремив Бог світло від темряви» (Бут, 1, 3 — 4).

Бог не лише бачить, що світло добре, Він відділяє світло від темряви, називає світло «днем», а темряву — «ніччю», створює небесні світила для освітлення землі та для інших цілей (Бут, 1, 4 — 5, 14 — 18).

Багато уваги приділяє «світлу» Іоан Богослов у Святому Письмі: «бо кожен, хто чинить зло, ненавидить світло і не йде до світла, щоб не викрилися діла його, бо вони злі. А хто чинить правду, йде до світла, щоб відкрилися діла його, бо вони чинилися в Бозі» (Ін 3, 20 — 21). І в іншому місці, наводячи слова Ісуса Христа: «Я — Світло для світу; хто піде вслід за Мною, той не ходитиме в темряві, а матиме світло життя» (Ін 8, 12); «Доки Я в світі, Я Світло для світу» (Ін 9, 5). «Тоді Ісус сказав їм: ще короткий час світло

є з вами. Ходіть, поки є світло, щоб темрява вас не огорнула; а той, що ходить у темряві, не знає куди йде. Доки світло з вами, віруйте у світло, щоб бути вам синами світла» (Ін 12, 35 — 36). І ще: «Хто вірує в Мене, не в Мене вірує, а в Того, Хто послав Мене. І хто Мене бачить, той бачить Того, Хто послав Мене. Я Світло, прийшов у світ, щоб усякий, хто в мене вірує, не залишався у темряві» (Ін 12, 44 — 46). «І ось благовістя, яке ми чули від Нього і звіщаємо вам: Бог є світло, і немає в Ньому ніякої темряви» (1 Ін, 1:5).

Отже, в Біблії прослідковуються дві основні думки про світло: Світло — Сам Бог, і світло, яке дане Богом для світу, для людей.

Бажання людини бути з Богом, бажати правди, волі й життя в любові є бажаннями одного ціннісного ряду. Тож зрозумілим є те, що коли в Україні почали створюватися перші просвітянські товариства, то їхніми засновниками ставали священики та інтелігенція.

Однак, ідеї просвітництва за своїм походженням не були виключно українськими. В історії людської цивілізації відома ціла епоха з назвою «Просвітництво», яка охопила своїми ідеями переважно європейські країни. П'єр Шоню хронологічно окреслює межі цієї епохи періодом приблизно 100 років: 1680 — 1780 рр. [1]. Ця епоха була досить строкатою за своїми проявами у практиці та ідеології. Але в основі її ідеології лежали мораль і пізнання [1, 329]. Можна стверджувати, що чимало європейських просвітників XVIII ст. не порвали з християнським віровченням, хоча й дискутували з католицькими, православними, протестан-

ськими богословами щодо певних аспектів розуміння Одкровення Божого та християнської етики.

Християнським українським просвітянином XVIII ст. можна вважати Григорія Савича Сковороду. Назва «Просвіта» та просвітницькі ідеї з'явились та ожили в Україні XIX століття задля національного й духовного пробудження нашого народу.

Роль «Просвіти» у відродженні та розвитку поневоленого українського народу добре підкреслює цитата з книги, виданої в 40-й рік її діяльності: «Коли люди, що своїми очима оглядали 1848-ий рік, рік визволеня нашого народу з кайдан панщини, рік нашого національного воскресеня, зневірили ся в живу силу нашого народу, в його ліпшу будучність і взяли ся вести його на національну смерть, — «Просьвіта» була першим товариством, що … проголосило нашу національну ідею, ідею окремішности і самостійности українсько-руського народу, ідею його національної єдности без огляду на державні кордони, і взяло ся до праці над просьвіченєм нашого народу, кладучи в основу тої праці мову того народу і його потреби» [2, 70]. *(Правопис оригіналу збережено).*

«Просвіта» стала першим могутнім українським національно-культурним товариством і залишається однією з найстаріших українських громадських організацій, які діють донині.

8 грудня 1868 р. у Львові відбувся установчий з'їзд «Просвіти». Головою було обрано Анатоля Вахнянина. Перший статут надавав «Просвіті» назву і характер товариства наукового, яке мало за ціль «пізнанє і просьвіту» народу

[2, 9 — 10]. У перші роки діяльності товариства було зроблено кілька змін статуту. Четвертою редакцією статуту (1891 р.) було визначено дбати також про піднесення добробуту народу. Закладалися читальні «на власних статутах», економічні товариства: позичкові каси, крамниці, рільничо-господарські спілки [2, 13]. У 1906 — 1908 рр. головні напрямки діяльності «Просвіти» було оформлено інституційно: створено видавничу, господарсько-промислову та організаційно-просвітницьку комісії. У 1878 р. членами товариства були 1277 осіб, а в 1908 р. — 23164 особи [2, 35 — 36]. На кінець 1908 р. в Західній Україні діяло близько 50 філій «Просвіти» [2, 43]. Значною частиною просвітян стали селяни, які тепер брали активну участь у просвітянському житті.

З 70-х рр. XIX ст. встановлюються контакти між львівською «Просвітою» та українськими письменниками, які жили в тій частині України, що входила до Російської імперії [2, 26]. Справа видання шкільних підручників здійснювалася у співпраці українців, які на той час жили в різних державах [2, 49]. Коли ж українці з Великої України отримали змогу створювати свої національно-культурні товариства, вони їх теж почали називати «Просвітами»; так само робили українці в далеких «заморських краях», які створювали аналогічні товариства [2, 71].

У травні 1906 р. на ім’я київського губернатора надійшло прохання про відкриття «Товариства Просвіта в Києві», заснованого в пам'ять Тараса Шевченка. Прохання підписали Борис Грінченко, Микола Лисенко, Фотій Красницький та інші [3].

У Галичині «Просвіта» на той час не мала імені Тараса Шевченка в офіційній назві, але суспільство дуже шанувало Великого Кобзаря: «Майже кожда читальня обходить сьвяточно роковини смерти Тараса Шевченка» [2, 47].

25 червня 1906 р. відбулося перше засідання київського товариства «Просвіта». Було прийнято статут і обрано членів Ради. Головою Товариства став Борис Грінченко, до складу Ради ввійшли: академік С. Єфремов, С. Шемет, М. Левицький та ін. Ціллю товариства було «сприяти розвитку української культури і, головним чином, просвіті українського народу його рідною мовою, діючи в Києві і Київській губернії». До діяльності товариства активно долучились Леся Українка, її сестра Ольга, В. Винниченко, Д. Дорошенко, В. Степанівський та ін. Культурно-просвітницька робота велась в трьох комісіях: артистичній, лекційно-шкільній, бібліотечній [3].

У 1905 — 1906 рр. товариства «Просвіти» з'являються в Катеринославі, Одесі, Кам'янцю-Подільському, Житомирі, Чернігові, на Кубані, в Баку, у Владивостоці… [3].

Але недовго легально діяла «Просвіта» в Києві. Її вплив на всю Україну був таким відчутним, що влада в 1910 р. вирішила закрити товариство. За такий короткий час його діяльності було організовано філії «Київської Просвіти» у Полтаві, Житомирі, Борисполі, Коростишеві та інших населених пунктах.

Після лютневої революції змінилися умови національно-культурного життя: тепер його відродженню майже нічого не заважало. У вересні 1917 р. відбувся перший Всеукраїнський з'їзд «Просвіт», а в листопаді 1918 року —

другий. В цей час «Київська Просвіта» неофіційно перетворилася на центральний просвітянський штаб у масштабах України [4].

Членом Київського товариства «Просвіта» був Іван Матвійович Стешенко, викладач комерційної школи Києва, який у 1917 р. став генеральним секретарем освіти, потім — народним міністром освітніх справ УНР та генеральним комісаром народної освіти в Українській Державі [5].

З закріпленням в Україні влади більшовиків «Просвіта» була визнана ворожою організацією, а її діяльність — забороненою. У Західній Україні просвітянські товариства протримались до 1939 р., до її приєднання до УРСР.

У часи фашистської окупації України були спроби відродження просвітянських товариств, але справжнє відновлення діяльності «Просвіти» стало можливим у кінці 1980-х рр.

У 1989 р. було створене Товариство української мови ім. Тараса Шевченка, потім значною частиною членів цього Товариства було засновано, з правами правонаступництва, Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка. Метою його діяльності за діючим статутом є утвердження української національної ідеї, утвердження державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам'яті, формування національної свідомості та піднесення духовності і добробуту українського народу.

Для досягнення цілей товариству треба докладати чимало зусиль. Наша держава недостатньо піклується про повноцінний розвиток української мови на всій території

України. Важливими для української просвіти і, особливо, для утвердження української мови є шкільна та професійна освіти. Так, функціонування ліцензійних україномовних операційних систем в комп'ютерних класах усіх державних навчальних закладів та суттєва державна підтримка україномовних інформаційних продуктів здатні значно поліпшити позиції української мови в Україні та світі.

Однією з прогалин національного патріотичного виховання є ослаблення уваги громадських організацій та державних інститутів до друкованої преси. Визнаючи і підтримуючи свободу слова і друку, необхідно створити умови для випуску україномовних примірників загальнодержавних, регіональних та місцевих газет, які до цього виходили лише російською мовою. Це треба вимагати від видавців, але, водночас, економічно заохочувати їх.

Сьогодні товариство «Просвіта» за своєю ідеологією та діяльністю є світською організацією, членами якого є люди з різними релігійними переконаннями чи відсутністю таких, однак чимала частина членів «Просвіти» є особами з християнським світоглядом, зважаючи на те, що християнство мало визначальний вплив на формування сучасної української нації, починаючи з часів князя Костянтина Острозького, гетьманів Петра Конашевича-Сагайдачного та Богдана Хмельницького, а у світоглядному ключі — ще з часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

Сьогодні Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка є громадською надпартійною організацією. На IX з'їзд Товариства, який пройшов 14 вересня 2013 р., прибуло 112 делегатів з усіх регіонів України. З них 88 осіб бу-

ли безпартійними, а 24 особи належали до певних політичних партій [6]. Саме позапартійна, але патріотична ідеологія стала одним з головних чинників довголітнього існування «Просвіти».

У КНЕУ імені В. Гетьмана осередок Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка створено 24 січня 2013 р. У травні 2014 року його членами були 8 осіб, серед яких викладачі, співробітники, студенти: Анатолій Гриненко, Юрій Коновалов, Віталій Чабан, Микола Костенко, Володимир Кирилюк, Олег Дрегало, Наталія Лисач, Лідія Журба. Просвітяни КНЕУ беруть активну участь у діяльності «Київської Просвіти»: в засіданнях її історичного гуртка, в подорожах цікавими «природними» та культурно-історичними місцями, в реалізації ряду проектів Київської та Всеукраїнської «Просвіти». У звітно-виборчій конференції «Київської Просвіти» та виборах її голови, які відбулися влітку 2013 р. (головою обрано Кирила Стеценка), взяли участь три делегати від нашого просвітянського осередку, а також довголітній член «Просвіти», який донедавна працював у КНЕУ, академік Броніслав Панасюк.

29 січня 2013 р. ми вшанували пам'ять героїв Крут та відвідали музей, присвячений героям битви під Крутами та національно-визвольній боротьбі українського народу того часу, а в 2014 р. побували на Аскольдовій могилі біля пам'ятного хреста. Боротьба за незалежність та демократичний устрій України у 2013 — 2014 рр. явила Україні нових героїв, захисників, продовжувачів добрих справ наших благородних попередників з минулих століть. Українська національна революція, що тільки-но відбулась, була бо-

ротьбою української політичної нації за справедливе суспільство та добробут нашого народу. Переконаний, що члени «Просвіти» ім. Тараса Шевченка не залишились байдужими до таких подій. Сумуємо, що загинули люди, співчуваємо їхнім рідним та пораненим. Надіємось на побудову правової цивілізованої держави та закликаємо всіх гуртуватися до спільної просвітницької роботи.

Цитати зі Святого Письма дані за виданням Біблії, здійсненим УПЦ КП 2004 року.

Література.

1. Шоню П. Цивилизация Просвещения / Пьер Шоню; пер. с фр. И. Иткина, М. Гистер. — Екатеринбург: У-Фактория; М.: АСТ МОСКВА, 2008. — 688 с. — (Серия «Великие цивилизации»).

2. Сорок літ діяльности «Просьвіти». (В 40-літній Ювілей Товариства). Написав Михайло Лозинський. (З портретами, ілюстраціями і мапою). Львів, 1908.

3. Даниленко В. П. Товарищество «Просвита» в Киеве. Борьба за украинское самосознание. 1906 — 1920. Режим доступу:

http://www.religion.in.ua/main/history/19019-tovarishhestvo-prosvita-v-kieve-borba-za-ukrainskoe-samosoznanie-1906-1920-gg.html

4. Гураль О. І. Архівні джерела з історії Київського товариства «Просвіта» періоду 1917 — 1921 рр. / Науково-практичний журнал "Архіви України" Випуск 1 (277): січень-лютий. Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_1_2012/08.pdf

5. Заголовок з екрану: Стешенко Іван Матвійович / Українська педагогіка в персоналіях — XIX століття / За редакцією О. В.

Сухомлинської / навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, у двох книгах // «Либідь», — К., 2005, кн. 1., стор. 495 — 500. Режим доступу:

http://www.spadshina.com/programs/vidatni-ukrayintsi/steshenko-ivan-matvijovich/?_offset[0]=0&

6. Слово Просвіти. Всеукраїнський культурологічний тижневик. Число 37 (726), 19 — 25 вересня 2013.

УДК 27-9

Микола Костенко

Християнство, війни та цінності

Стаття публікується вперше.

Близько 25 років тому в Україні почало відроджуватись християнство. Хоча до цього воно не зникало повністю з суспільного життя, але було ніби не таким «модним», як тепер. Виховання і навчання дітей та молоді супроводжуються згадками та настановами про моральні й духовні цінності, часто саме про цінності християнські; про цінності говорять багато політиків і громадських діячів у своїх промовах, про них згадує та задумується кожна людина, коли бачить несправедливість чи коли сама страждає.

Загальнолюдські цінності були відомі людству і переживалися ним ще до народження на землі Христа, актуалізуються вони по-своєму і для невіруючих людей чи представників інших релігій. З увагою до загальних цінностей: різноманітних прав і свобод людини та збереження природи виступають і намагаються діяти ООН і ЮНЕСКО, інші міжнародні організації. Можна сказати, що в загальнолюдських цінностях, у голосі совісті відкривався різним народам та конкретним особам Бог, Творець усього світу. Заповіді дані Ним народу Ізраїля через Мойсея у Старому Заповіті були повторені і розкриті Христом — Сином Божим у Новому. Зрозумілими для нас є заповіді: «не убий», «не вкради», «шануй батька та матір…» та інші.

За численними соціологічними опитуваннями та спостереженнями Українське суспільство позитивно сприйняло християнські цінності, християнство як релігію: значна частина жителів України вважає себе православними, католиками чи протестантами, хоча міра «воцерковлення» є різною. Немало є таких, хто не будучи практикуючими християнами, лояльно ставляться до цінностей Церкви Христової.

Однак, якщо поставити питання про можливість побудови на Землі справедливого ідеального суспільства, то, скоріше за все, відповідь буде негативною. Людина, громада, суспільство можуть лише «наближатись» до соціального ідеалу, але не зможуть його досягти. Проблеми завжди залишаються. Це доведено практикою спроб побудови комунізму та соціальних держав.

З іншого боку, Христос казав, що Його Царство не від світу цього (Ін 18, 36), що «Царство Боже всередині вас є» (Лк 17, 21), говорив про Царство Небесне і Царство Боже в есхатологічних смислах. Тому християни або люди з християнським світоглядом розуміють, що земне життя — це боротьба, а доброго, блаженного життя можна досягти тільки у Бозі та в вічності.

Коли Ісус Христос починав Своє земне служіння, сталася така історія: Він прийшов одного дня до Назарету в синагогу, і встав, щоб читати. І подали Йому книгу пророка Ісаї. Розгорнувши ж Він книгу, знайшов місце де було написано: «Дух Господній на мені; бо Він помазав Мене благовістити убогим, і послав Мене зціляти розбитих серцем, проповідувати полоненим визволення, сліпим прозріння, відпус-

тити змучених на волю, проповідувати літо Господнє сприятливе (Іс. 61, 1 — 2). І, згорнувши книгу і віддавши служителю, сів, і очі всіх в синагозі були звернені до Нього. І Він почав говорити їм: нині справдилося писання, яке ви слухали» (Лк 4, 16 — 21).

Отже, Господь прийшов визволити нас від гріха. Ось, як Він казав про таке іудеям, які увірували в Нього: «якщо будете перебувати в слові Моєму, то ви істинно Мої учні, і пізнаєте істину, і істина визволить вас. Йому відповідали: ми рід Авраама і ніколи не були рабами нікому, як же Ти кажеш: станете вільними? Ісус відповів їм: істинно, кажу вам, що кожен, хто чинить гріх, є раб гріха. Але раб не перебуває в домі вічно, син перебуває вічно. Отже, якщо Син визволить вас, то справді будете вільними» (Ін 8, 31 — 36).

В Його проповідях є заклики до щедрості, до не «стяжання» земних багатств, але немає заклику до згоди на абсолютне земне рабство і покірність. Так, на мою думку, слова Ісуса про те, що треба давати згоду на відбуття удвічі більшої повинності, ніж просять-вимагають (Мф 5, 41) не є закликом до відбуття безконечно більшої повинності.

Проповідь Христа людству та її наслідки здійснили революційні зміни не лише у єврейському суспільстві, а й у всьому світі. Не зважаючи на певні (явні чи уявні) суперечності між словами Ісуса Христа і Старим Заповітом, Він наголошував: «Не думайте, що Я прийшов порушити закон або пророків: не порушити прийшов Я, а здійснити» (Мф 5, 17). «Вірний у малому і у великому вірний; а невірний у малому невірний і у великому. Отже, якщо ви в неправедному багатстві не були вірні, хто ж довірить вам істинне? І

якщо не були вірні в чужому, хто вам дасть ваше? Ніякий слуга не може служити двом господарям, бо або одного буде ненавидіти, а другого любити, або одному виявлятиме старанність, а другого занедбає. Не можете служити Богові і мамоні. Чули все це і фарисеї, що були сріблолюбцями, і глузували з Нього. Він сказав їм: ви показуєте себе праведниками перед людьми, але Бог знає серця ваші, бо що високе в людей, те мерзотне перед Богом. Закон і пророки до Іоанна; з цього часу Царство Боже благовіствується, і всякий зусиллям входить у нього. Але скоріше небо і земля перейдуть, ніж одна риска із закону пропаде» (Лк 16, 10 — 17).

Про можливість певного «пристосування» Закону до людських немочей, про деяку «інтерпретацію» Божого слова людиною, Господь говорить у бесіді з фарисеями: «Підійшли фарисеї і запитали, спокушаючи Його: чи дозволено чоловікові розлучатися з жінкою? Він сказав їм у відповідь: що вам заповів Мойсей? Вони сказали: Мойсей дозволив писати розвідний лист і розлучатись. Ісус відповів їм: через жорстокосердість вашу він написав вам цю заповідь. На початку ж творіння, Бог створив чоловіка і жінку (Бут. 1, 27). Тому залишить чоловік батька свого і матір і приліпиться до жінки своєї, і будуть обоє однією плоттю; так що вони вже не двоє, а одна плоть (Бут. 2, 24). Отже, що Бог поєднав, того людина хай не розлучає» (Мк 10, 2 — 9). Таким чином, Новий Завіт Ісуса Христа, Його Євангеліє — це виконання Старого Завіту на найвищому рівні, в усій його чистоті й любові.

Трудність виконання Божих заповідей у людському пристрасному суспільстві призвели до певних викривлень у їхньому тлумаченні та пристосуванні. Розглянемо деякі такі випадки.

«Ви чули, що сказано: око за око і зуб за зуб (Вих. 21, 24). А Я кажу вам: не противтеся злому. Але хто вдарить тебе у праву щоку, підстав йому і другу; і хто захоче судитися з тобою і взяти в тебе сорочку, віддай йому і верхній одяг…» (Мф 5, 38 — 40).

«Тому, хто просить у тебе, — дай, і від того, хто хоче в тебе позичити, — не відвертайся. Ви чули, що сказано: люби ближнього твого і ненавидь ворога твого (Лев. 19, 17 — 18). А Я кажу вам: любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто проклинає вас, добро творіть тим, хто ненавидить вас і моліться за тих, хто кривдить і гонить вас, і будете синами Отця вашого Небесного, бо Він велить сонцю Своєму сходити над злими і добрими і посилає дощ на праведних і неправедних» (Мф 5, 42 — 45).

Помітно, що з цими настановами Господь спочатку звертається до особистості: підстав щоку, віддай одяг, дай, не відвертайся. Тобто, є особиста відповідальність і особистий подвиг чи особистий гріх. Але далі Господь звертається до всіх: любіть, благословляйте, творіть добро, моліться. Причому, об’єктом любові і добра повинні стати також вороги та кривдники.

Виконати такі заповіді може намагатися одна людина окремо, але важко це реалізувати для громади, народу, коли кривдники чинять зло багатьом відразу.

Тому, мабуть, неможливо цілому великому суспільству бути християнським, а особливо, неможливо бути християнській сильній державі. Одна людина може бути християнином, навіть, сім'я чи невелика громада може намагатись жити по християнськи. В таких випадках, зазвичай, християни не беруть меча чи іншу зброю для оборони чи нападу, а відступають, навіть, можуть віддати, що мають, ворогам і моляться за них. Адже Господь в Новому Заповіті не скасував заповіді «не убий», встановленої в Заповіті Старому.

Про яке бажання заможного життя чи правового суспільства може йти мова у випадку такої християнської громади (суспільства)? Не може йти мова. Бо християнство — це релігія власної жертовності: «Носіть тягарі один одного і так здійсните закон Христовий» (Гал 6, 2); «Кожному, хто просить у тебе, дай, а від того, хто взяв твоє, не вимагай» (Лк 6, 30); «бо всякий, хто сам себе високо ставить, буде принижений, а хто принижує себе, піднесеться» (Лк 14, 11); «Нема більшої від тієї любові, як хто душу свою покладе за друзів своїх» (Ін 15, 13). Але потрібно зазначити, що у зв'язку з необхідністю регулювання відносин християн між собою та з зовнішнім світом природньо виникло церковне та канонічне право.

Для тих, хто поверхово розуміє християнство, може здатися: християнство — це релігія рабів. Насправді, християнство — це віра праведників та мучеників. А ще — це надія грішників: «бо Син Людський прийшов не губити душі людські, а спасати» (Лк 10, 56). Господь прийшов не для того в цей світ, щоб ми стали рабами інших людей, але —

щоб стали вільними людьми. Про це вже було сказано вище.

На жаль, навіть релігійні суспільства, декларуючи прихильність до Божих заповідей, часто дозволяють ухилятися від них або прямо їх порушувати.

Впродовж всього людського існування збройна боротьба за справедливість та незалежність вважалася в багатьох суспільствах не лише нормою, але й обов'язком. Так прийнято і сьогодні, незважаючи на гуманітарні досягнення людства у боротьбі за мир в останні десятиліття. Водночас, вищими цінностями все-таки залишаються милосердя, любов і добро.

Отже, Божу заповідь «не убий» трансформують і, навіть, Церкви благословляють своїх вірних на «священні» війни. Ми знаємо чимало таких прикладів з історії: це і «хрестові походи», і війни русичів між собою, і визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького та багато інших.

Період Хмельниччини був знаковим для України: вперше за багато років українці згуртувались, як політична нація; війна українців проти польської шляхти набула характеру визвольного руху від соціального, національного та релігійного гніту. З точки зору людської пристрасності такі війни є війнами праведними. Для української історії національна революція середини XVII ст. була надзвичайно важливою: було створено Українську козацьку державу, народ певною мірою відстояв соціальні та національні свободи, захистив права Православної Церкви, священники якої в свою чергу, підтримували народ.

З іншого боку, українці-русини, ляхи, московити, румуни, валахи, молдавани — учасники війн того часу були переважно християнами «за визначенням». І от ці християни поперемінно розділяючись на угрупування та вступаючи між собою в союзи, залучаючи до них татар, тюрків та інші нехристиянські і християнські народи, молячись до одного Бога, призвели до винищення сотень тисяч людей, до величезної гуманітарної та демографічної катастрофи європейського масштабу. Частина України визволилась з-під гніту Польщі, але потрапила в залежність до Московії, частина — залишилась під владою татар. І по всій Україні тривали громадянські та інші війни. Цей період після Хмельниччини в історії України має назву «Руїна».

Інший приклад недавнього часу — це Перша світова війна, що вибухнула у християнській (?) Європі і яка забрала мільйони життів.

Скільки б ми не говорили про гуманізм, екологічність і соціалізацію, у світі триває боротьба, ведуться локальні та глобальні війни. Тепер ці війни стають реальністю й для нашого багатостраждального народу. Загроза реальної війни гуртує українське суспільство більше, ніж внутрішня просвітницька національна виховна політика, що здійснювалась у мирний час. Звичайно, не можна применшувати значення українського патріотичного виховання, що відбувалося роками і відбувається нині, однак, втрата Україною Криму та більшої частини морського простору — це наслідок не лише помилок нової влади, але й недоопрацювань минулих років.

Безперечно, подальше вторгнення російських військ до України викличе збройний спротив. Відбуватиметься боротьба української нації за свою свободу. Випробування, що постають перед Україною сьогодні є непростими. Нові виклики, що з'являються і загострюються, є викликами для всієї людської цивілізації.

Отже, «християнська держава» є утопією тому, що існування держав без відступу від Божих заповідей неможливе в цьому світі. Передбачаючи це, Ісус Христос казав: «…повстане народ на народ і царство на царство» (Лк 21, 10). Господь знав, що будуть непорозуміння між людьми: «Чи думаєте ви, що Я прийшов дати мир землі? Ні, кажу вам, а розділення; бо віднині п'ятеро в одному домі почнуть розділятися, троє проти двох, і двоє проти трьох…» (Лк 12, 51 — 52).

Цікавою проблемою є критика Старозавітнього вчення щодо збройної боротьби одних народів з іншими. У Старому Заповіті є чимало прямих вказівок Господа на винищення інших народів євреями. У зв'язку з цим, критики стверджували, що Бог у Новому Заповіті не той самий, що у Старому, бо Бог-Любов не може бути таким жорстоким. Однак, богослови цю проблему вирішували таким чином: люди, цілі народи, настільки розбещувались і жили неправедно, що для того, щоб не загинуло усе людство, виникала потреба лікувати суспільний організм, видаляючи хворі, духовно мертві, його частини. Іншим поясненням того, що в деяких випадках Господь допомагав євреям у їхній боротьбі проти інших народів (не завжди; були випадки, що віддавав євреїв у рабство), був Божий задум зберегти Свій народ, щоб із

роду Давида народився Йосип-обручник і Діва Марія, а від неї і Духа Святого — Син Божий, Спаситель світу, Який приніс Євангелію всім народам.

Повертаючись до новітніх проблем української безпеки і політики Церкви в цьому питанні, треба зазначити, що Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій у своїх заявах та зверненнях у кінці 2013 р. та на початку 2014 р. засвідчила прихильність до демократичних засад суспільного ладу в Україні, а у зв'язку з російською агресією, висловилася на підтримку законного захисту нашої держави. Так у березневому зверненні ВРЦіРО було сказано: «Для тих, хто відчуває поклик та готовий захищати Батьківщину, згідно зі своїми релігійними і громадськими переконаннями зі зброєю в руках, на даний момент є всі законні способи для реалізації цього благородного покликання».

Захищаючи правдиві цінності й життя інших людей, люди змушені переступати Божу заповідь «не убий», боротися з насильством відповідними методами. У християн же завжди залишається надія на Господа, на воскресіння і життя вічне.

Цитати зі Святого Письма подано за виданням: «Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа», Волинська єпархія УПЦ, Луцьк, 2005 р.

УДК 167/168:33

Костенко М. А.

НАУКА І ПРАКТИКА ЯК НЕРОЗРИВНІ СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Тези для науково-методичної конференції науково-педагогічних працівників КНЕУ імені Вадима Гетьмана «Від викладання дисциплін — до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності», 31.01.2013 р.

Економічна освіта і навчання постійно (чи періодично) потребують оновлення власного змісту. В цьому їх рухають, з одного боку, практика, з іншого — наука.

Сьогодні гостро постала необхідність «матеріалізації» наукових результатів у фінансові, соціально-економічні здобутки. Українське суспільство, як і все людство потребує осмисленого реального економічного зростання, яке повинне спиратися на екологічні та соціальні основи здорового буття. При цьому важливим є узгодження наукових ідей зрілих економістів зі свіжими студентськими науковими ідеями та поглядами. Тут я маю на увазі заохочення викладачами молоді до наукових пошуків і здобутків. Ми знаємо багато прикладів цікавих вітчизняних студентських розробок, які втілено у практику. Звичайно, такі винаходи є можливими не лише за технічними напрямками та в «технічних» навчальних закладах. Сучасні гуманітарні, біологічні, медичні, соціально-економічні та інші науки

теж володіють великим потенціалом для розвитку і дають можливість студентам і досвідченим науковцям відкривати щось нове і корисне.

Але ми прийшли до усвідомлення того, що економічну освіту як навчально-виховний процес потрібно збагачувати практикою: практичним спрямуванням навчальних завдань, які будуть формувати компетенції, необхідні для професіоналів та фахівців. З іншого боку, викладачі, щоб не відставати від нового у бізнесі, повинні проходити стажування та займатися самоосвітою, щоб оволодівати необхідними компетенціями для подальшої професійної діяльності. Можна було б запровадити спільне стажування викладача разом з кількома студентами або спільне виконання ними замовлень (певних проектів) від підприємств, установ, організацій. Викладачі разом зі студентами повинні сміливо виходити на ринок, надавати експертні послуги у сфері економіки, фінансів, управління тощо і заробляти за це кошти. На мою думку, неврегульованість питань заробляння коштів навчальними закладами не повинна перешкоджати праву людини на працю та на професійне становлення. Тому діяльність групи викладачів та студентів на ринку з ціллю допомогти замовнику і самим заробити кошти може бути цілком автономною економічно, але інституційно вбудованою в навчально-виховну систему КНЕУ імені Вадима Гетьмана. І успішність навчання та економічної (!) освіти повинна, врешті-решт, вимірюватися не лише балами та рейтингами, але й мати ефект, визначений у національній грошовій одиниці.

УДК 371.3 : 378.147: 371.261

Костенко М. А.

Особливості аудиторної роботи та оцінювання студентів у великих групах

Тези опубліковано: Костенко М. А. Особливості аудиторної роботи та оцінювання студентів у великих групах / Аудиторна робота викладача і студента: досвід і напрями вдосконалення : зб. матеріалів наук.-метод. конф. 21 лют. 2012 р. : у 2 т. — Т. 1. — К. : КНЕУ, 2012. — с. 345 — 346.

Незважаючи на використання в системі освіти нових форм навчання, наприклад, дистанційного, аудиторна робота завжди матиме великий потенціал і важливе значення для розвитку суб'єктів навчального процесу, в тому числі, для набуття студентами і слухачами спеціальних професійних компетенцій.

Організація, проведення семінарсько-практичних занять і оцінювання студентів у випадках їхньої великої чисельності в групі обов'язково виявляють суперечності між загальною кількістю та тривалістю можливих виступів студентів з одного боку та тривалістю семінарсько-практичного заняття з іншого. Крім цього, зрозумілим є те, що можливість глибокого вникнення в певні проблеми, які можуть бути предметом обговорення на семінарсько-практичному занятті, потребує не тільки відповідної під-

готовки викладача та студентів, але й непоспішності при їх обговоренні.

Постає питання: організувати аудиторну роботу та оцінювання студентів так, щоб мотивувати їх до навчання, не зробити з навчального процесу «змагання за право на сказане слово», не зробити оцінювання формальним і далеким від об'єктивного, але зміст навчання зробити цікавим.

Відомий спосіб перевірки знань та умінь студентів у письмовій формі, коли охоплюються всі студенти групи, є необхідним, але він досить трудомісткий. А оскільки живе спілкування є надзвичайно важливим і усні відповіді повинні також оцінюватись, то згаданий вище спосіб варто застосовувати лише на частині занять (20-30 % від їхньої кількості).

Тому у великих групах для підвищення зацікавленості студентів до навчання можна застосувати такий дидактичний прийом. Кожен студент великої за чисельністю групи (понад 25 осіб) повинен виступити хоча б 1 раз за семестр (у нашому випадку — 16 семінарсько-практичних занять) з добре підготовленою доповіддю (можна у формі презентації). Бажаною кількістю виступів за семестр є два на одного студента. У такому випадку студенти, готуючись доповідати, глибше опановують матеріал по певному питанню, а всі слухачі збагачуються, слухаючи та беручи участь в обговоренні. При цьому ціна оцінки за виступ і відповіді на додаткові питання повинна бути вищою від визначеної суми балів, які можна заробити за одне звичайне семінарсько-практичне заняття. Нормальна кількість виступів за одне заняття: близько 4 — 5. Значно бі-

льша кількість виступів призводить до зниження уваги слухачів, може викликати дефіцит часу для відповідей на запитання від студентів і викладача, може привести до більш поверхового обговорення. Також потрібен час для інших форм аудиторної роботи, наприклад, практичних завдань.

Підсумовуючи сказане зазначу, що у деяких випадках, до яких належать і семінарсько-практичні заняття у великих за чисельністю групах, потрібно підлаштовувати існуючі рекомендації щодо оцінювання студентів таким чином, щоб саме оцінювання не було метою і боротьбою, а було тим добрим засобом, що сприяв би професійному і особистісному становленню студентства.

УДК 371.26

Костенко М. А.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕСТІВ ЯК ОДНОГО З ЗАСОБІВ ПІДСУМКОВОЇ ПЕРЕВІРКИ ЯКОСТІ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Тези опубліковано: Костенко М. А. Впровадження тестів як одного з засобів підсумкової перевірки якості знань та вмінь студентів // Забезпечення відкритості, прозорості та об'єктивності оцінювання якості навчальної роботи студентів: досвід, проблеми, перспективи розвитку: зб. матеріалів наук.-метод. конф. 2 лютого 2010 р.: у 2 т. — Т. 1. — К. : КНЕУ, 2010. — с. 164 — 165.

Успішність студентів, якість їхніх знань та умінь певною мірою залежать від продуманості системи оцінювання знань та умінь студентів. Система оцінювання повинна бути цілісною: поточне та підсумкове оцінювання мають доповнювати одна одну таким чином, щоб забезпечувати високу мотивацію студентів до навчання та адекватно відображати у підсумкових оцінках рівень знань і умінь студентів.

Вважаю, що є необхідність змін у підсумковому оцінюванні студентів, тобто у проведенні іспитів.

Враховуючи факти масового списування на іспитах (або намагання списувати) пропоную 3-годинний письмовий іспит замінити тестуванням з теоретичних питань та

письмовою контрольною роботою з перевірки умінь і навичок (практичні завдання). Замість традиційного іспиту можна проводити 60-хвилинне тестування студентів (категоріальний, понятійний апарат, теоретичні питання з дисципліни) на комп'ютерах або на папері та 60-хвилинну контрольну роботу (розв'язування задач, кейсів тощо). При цьому на контрольній роботі можна дозволити студентам використовувати довідковий матеріал: формули, статистичні дані тощо, оскільки її метою є перевірка здатності застосувати знання на практиці.

Для впровадження тестів пропонується здійснити такі кроки:

- визначити методологічні засади побудови тестів (щодо структури та змісту) і шкалу оцінювання;
- розробити тести за програмою дисципліни на підставі прийнятих методологічних засад;
- перед затвердженням використання тестів для підсумкового оцінювання знань студентів провести їх опробацію у навчальному процесі.

Частина 2

Професійне навчання безробітних та його ефективність

УДК 303.621:316.344.273.4

Костенко М. А.

Про анкетування безробітних як метод аналізу ефективності їхнього професійного навчання

Ця стаття раніше не була опублікована, однак в її основі лежить розроблений автором ескіз проведеного ним у 2007 р. соціологічного дослідження. За результатами того дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо виявлення резервів підвищення ефективності професійного навчання безробітних за допомогою проведення опитувань безробітних після проходження ними професійного навчання за направленням центрів зайнятості, а також інструментарій для такого опитування і впроваджено їх у практику діяльності Київського обласного центру зайнятості (довідка № 1384/ 16/12–08 від 06.06.2008 р.)

Соціологічні методи можуть бути використані для дослідження ефективності професійного навчання безробітних: опитуванням можна охопити безробітних, співробітників центрів зайнятості, працівників навчальних центрів і закладів, представників роботодавців тощо. Таким чином можна відшукувати резерви поліпшення якості організації професійного навчання, відбору безробітних для навчання та вибору навчальної бази, забезпечувати відповідність

між потребами економіки і можливостями ринку праці (зі сторони пропозиції трудових послуг).

У 2007 р. автору цих слів вдалося реалізувати задум опитування зареєстрованих безробітних з метою глибшого зрозуміння діяльності державної служби зайнятості, проблем та успіхів у системах професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення. Спочатку передбачалося охопити опитуванням безробітних деяких районних центрів зайнятості Полтавщини, Київщини та м. Києва. Однак, з певних причин на Полтавщині таке дослідження провести не вдалося, хоча в центрах зайнятості столичного регіону воно відбулося.

При підготовці соціологічних досліджень бажано складати для них програму та (чи) ескіз. Нижче наведено *ескіз соціологічного дослідження системи професійного навчання безробітних, який було складено до проведення опитування.* Викладений у ньому матеріал може мати практичну чи навчальну цінність для тих, хто готує власні соціологічні дослідження, хоча, звичайно, певна «простота» у його написанні та проведенні самого дослідження пояснюється тим, що це було перше соціологічне дослідження здійснене автором. З іншого боку, як відомо соціологам і математикам-статистикам, ступінь обгрунтування вибірки та певних статистичних показників залежить від цілей дослідження. Іноді важливо з’ясувати якісну сторону процесів, їхню спрямованість, тоді, як конкретні дуже точні числові характеристики процесів дослідника можуть не цікавити і щодо них він може виявляти лише їхню оцінку.

Вибіркові методи дослідження є такими оціночними методами, до яких належить і опитування безробітних.

Ескіз дослідження.

Тип дослідження: прикладне, оперативне (2-3 місяці).

Форма проведення: роздавальне анкетування; добровільна участь респондентів.

Респонденти: зареєстровані в державній службі зайнятості безробітні, які пройшли професійне навчання за направленням центрів зайнятості.

Предмет дослідження: проблеми організації системи професійного навчання безробітних та фактори його ефективності.

Орієнтовна сума витрат — 300 грн. (папір, транспорт, інші послуги).

Мета дослідження: виявити проблеми в організації професійного навчання безробітних; отримати відсутні в офіційній статистиці чи важкодоступні дані щодо структури безробітних та їх мотивації до професійного навчання; опробувати розроблений соціологічний інструментарій з метою його удосконалення.

Уточнення інформаційних потреб.

Необхідно вивчити:

1) інформованість безробітних, які відвідують центри зайнятості, щодо можливостей профорієнтації та професійного навчання;

2) ставлення безробітних до професійного навчання за направленням служби зайнятості в залежності від освіти,

досвіду роботи, очікуваної заробітної плати та інших факторів;

3) мотиви безробітних до проходження професійного навчання та перешкоди навчанню;

4) якість навчально-методичної бази за закладами та проблеми, що виникали в процесі навчання;

5) професійний рівень викладачів;

6) розміри доходів безробітних перед безробіттям та суми очікуваних доходів після профнавчання (за професіями).

При проведенні нашого дослідження **основними принципами** будуть:

— географічний принцип розподілу (гніздовий відбір) базових центрів зайнятості (різні частини міста Києва та Київської області);

— економічність (відносно невелика кількість центрів зайнятості та розданих анкет);

— добровільність участі безробітних в опитуваннях та анонімність;

— репрезентативність (з допустимою ймовірністю) результатів дослідження за якісними та, певною мірою, кількісними показниками.

Визначення генеральної сукупності та вибірки.

Анкетування передбачається провести в таких регіонах: м. Київ, Київська область.

Об’єктами репрезентації на мікрорівні будуть:

1) безробітні, які закінчили профнавчання та зареєстровані у базових центрах зайнятості;

2) районні, міські, міськрайонні центри зайнятості.

Генеральна сукупність: уся чисельність безробітних відповідного регіону, які закінчують професійне навчання у 2007 році.

Оскільки на час початку проведення дослідження в нас немає даних про чисельність безробітних, які пройдуть навчання у 2007 році, для розрахунків вибіркової сукупності використаємо дані за останні 5 років (2002 — 2006 рр). Джерелом цих даних буде 12 розділ державної статистичної звітності з працевлаштування та зайнятості населення за формою N 2 — ПН (працевлаштування) "Звіт про працевлаштування і зайнятість населення, яке звернулося до служби зайнятості України" (за рік). За цими даними складемо таблицю 1.

Таблиця 1

Чисельність безробітних, які закінчили професійне навчання за направленням центрів зайнятості м. Києва та Київської області у 2002 — 2006 рр. і розрахунок прогнозу на 2007 рік

осіб

	Рік					Середньорічний темп приросту, %	Прогноз, 2007 р.	У 3-5 міс. 2007р.
	2002	2003	2004	2005	2006			
м. Київ	4511	5343	5850	5494	5725	6,73	6110	1528
Київська область	4462	4982	5278	5627	5631	6,55	6000	1500

Здійснимо розрахунок прогнозу очікуваної чисельності безробітних, які закінчать профнавчання у досліджуваному періоді й заповнимо відповідні клітинки в табл. 1:

Для м. Києва 5725*106,73 = 6110,3 ≈ 6110 осіб;

для області 5631*106,55 = 5999,8 ≈ 6000 осіб.

Так як за період дослідження (14.03.2007р. — 29.05.2007 р.) ми можемо охопити переважно лише тих безробітних, які закінчили навчання у березні-травні (1/4 року), тому поділимо прогнозні чисельності на 4 (для спрощення вважатимемо, що безробітні закінчують навчання протягом року більш-менш рівномірними за чисельністю групами, а також, що участь безробітних із зимових груп закінчення навчання у анкетуванні незначна). Отримаємо такі орієнтовні чисельності безробітних, що закінчать професійне навчання в досліджуваний період: 1528 осіб для м. Києва та 1500 осіб для області (останній стовпець таблиці 1).

Випадково опитавши по 10 % безробітних з цих чисельностей (чисельність анкет-відповідей близько 153 та 150-ти відповідно) ми отримаємо „зріз» відповідей, результати якого будемо поширювати на всю генеральну сукупність.

Звичайно, можливі інші обсяги проходження професійного навчання безробітними у 2007 році. Наприклад, за прогнозними показниками надання соціальних послуг незайнятому населенню державною службою зайнятості в 2007 році [1], передбачено суттєвіше зростання обсягів проходження безробітними профнавчання: 7,4 тис. осіб у Київській області та 7,2 тис. осіб у м. Києві. Тоді, при рівномірному розподілі в досліджуваний період очікуються

такі чисельності безробітних, які закінчать навчання: 1850 та 1800 осіб відповідно.

Дізнаємось тепер, при якій чисельності вибіркової сукупності випадкова помилка вибірки буде допустимою. Якщо помилка вибірки складе не більше 10 %, то результати дослідження можна використовувати, як репрезентативні з допустимою ймовірністю.

Для двохступеневого гніздового відбору, який ми використаємо в нашому дослідженні (на першому кроці — відбір центрів зайнятості, на другому — опитування тих безробітних, які пройшли профнавчання і перебували на обліку в службі зайнятості у досліджуваний період) немає цілком розробленого теоретичного опису обґрунтування вибірки та з'ясування величини помилки. Тому соціологи радять дослідникам, в залежності від наявних матеріальних, фінансових засобів, часу на підготовку та мети дослідження самостійно формувати вибірку, а оцінювати репрезентативність уже після його проведення [2, с. 92]. В цьому випадку можна використати формулу для одноступеневої вибірки з максимальною неоднорідністю ознак (при довірчій імовірності *P=0,95*):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}},$$

де n — вибіркова сукупність;

Δ — величина допустимої помилки;

N — генеральна сукупність.

За цією формулою ученими розраховано співвідношення між помилкою і об'ємом вибірки [2, с. 82]. Ці дані розмістимо у таблицю 2.

Оскільки генеральна сукупність вибірки за кожним регіоном (м. Київ, Київська область) більша 5000, то за умови отримання по 123 анкет-відповідей ми отримаємо 9 % фактичної помилки, а при 156 анкетах-відповідях — 8 % (як бачимо з таблиці 2). В даному випадку 123 і 156 анкет — це можливі об'єми вибіркової сукупності, відповідно для 9 % та 8 %-ої помилок.

Таблиця 2

Залежність фактичної помилки репрезентативності від об'єму вибіркової сукупності при *P=0,95*

Об'єм вибірки, якщо генеральна сукупність більша або рівна 5000	25	45	100	123	156	204	400	625
Фактична помилка при даному об'ємі вибірки, %	20	15	10	9	8	7	5	4

Визначимо точки спостереження (об'єкти репрезентації):

Київська область. Білоцерківський МРЦЗ, Броварський МРЦЗ, Макарівський РЦЗ, Переяслав-Хмельницький МРЦЗ, Рокитнянський РЦЗ, Фастівський МРЦЗ.

м. Київ. Дарницький РЦЗ, Деснянський РЦЗ, Оболонський РЦЗ, Солом'янський РЦЗ, Шевченківський РЦЗ.

На початок 2007 року у Київській області було 28 (районних, міських, міськрайонних), а в м. Києві — 10 районних центрів зайнятості. Отже, анкетування планується проводити у 11 центрах зайнятості (21,4 % центрів зайнятості столичної області та 50 % РЦЗ м. Києва).

Про проведення дослідження та його результати

Перед самим проведенням дослідження було здійснено „розвідку»: вивчено статистичну інформацію щодо ситуації на ринку праці м. Києва та столичної області, проаналізовано відповідні статистичні дані стосовно профорієнтації та професійного навчання безробітних за останні 7 років. Крім цього було проведено телефонні переговори з керівництвом деяких центрів зайнятості, працівниками відділів активної підтримки безробітних, які відповідали за професійне навчання безробітних.

Для забезпечення належного рівня організації дослідження було написано кілька листів-прохань від керівництва КНЕУ імені Вадима Гетьмана до директорів центрів зайнятості.

Так як, в кінцевому підсумку кількість заповнених анкет залежить від активності працівників центрів зайнятості, що опитують безробітних та від активності останніх, тому було вирішено не робити значної розбіжності між кількостями чистих анкет для різних центрів зайнятості. Після отримання від керівництва регіональних центрів зайнятості згоди на проведення анкетування було підготовлено

для кожного центру зайнятості м. Києва по 40 анкет, а для базових центрів Київської області по 30 — 40, в залежності від розміру гнізда, тобто від кількості жителів у відповідному місті, районі.

По закінченню терміну дослідження всього було отримано 277 заповнених анкет-відповідей: 123 шт. (м. Київ) і 154 шт. (область) (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість заповнених анкет безробітними, які закінчили професійне навчання, за центрами зайнятості

Назва центру зайнятості	Кількість анкет-відповідей
Шевченківський РЦЗ	15
Солом'янський РЦЗ	27
Оболонський РЦЗ	34
Дарницький РЦЗ	33
Деснянський РЦЗ	14
Всього, м. Київ	**123**
Броварський МРЦЗ	22
Переяслав-Хмельницький МРЦЗ	40
Фастівський МРЦЗ	20
Білоцерківський МРЦЗ	37
Рокитнянський РЦЗ	29
Макарівський РЦЗ	6
Всього, Київська область	**154**

Таким чином дотримано умову, щоб помилка вибірки була меншою 10 %.

Про основні результати проведеного дослідження читайте, будь ласка, в наступній статті цього збірника: «Професійне навчання безробітних: результати дослідження у столичному регіоні».

Література

1. План дій щодо реалізації в 2007-2008 роках основних напрямів проведення державної політики зайнятості на період до 2009 року // Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 р. N 156-р.

2. Паниотто В. И. Качество социологической информации (Методы оценки и процедуры обеспечения). — К., 1986.

3. Ядов В. А. Социологическое исследование: Методология, программа, методы. — 248 с. М.: Наука, 1987.

УДК 331.5:377

Костенко М. А.

Професійне навчання безробітних: результати дослідження у столичному регіоні

Статтю опубліковано: Костенко М. А. Професійне навчання безробітних: результати дослідження у столичному регіоні / М. А. Костенко // Збірник наукових праць ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»: «Формування ринкової економіки». — 2008. — (№ 20), с. 173 –182. Стаття подається в авторській редакції, яка може дещо відрізнятися від опублікованої.

У статті наведено основні результати опитування безробітних м. Києва та Київської області, які пройшли професійне навчання за направленням центрів зайнятості. Наголошується на важливості мотиваційної складової системи професійного навчання безробітних, з'ясування проблем і побажань безробітних.

Ключові слова: професійне навчання безробітних, мотивація, професійна орієнтація, анкетування, дохід.

Професійне навчання безробітних є одним з активних заходів державної служби зайнятості на ринку праці. Цей напрям роботи центрів зайнятості сприяє підвищенню конкурентоспроможності безробітних, формує та відновлює їхній трудовий потенціал. У наявній статистичній інформації щодо первинної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації шукачів роботи немає даних сто-

совно їхньої мотивації до проходження навчання та пов'язаних з ним проблем.

Провідною установою, яка займається питаннями профорієнтації та професійного навчання безробітних в Україні є науково-дослідна лабораторія ІПК ДСЗУ. На базі цієї лабораторії у 2006 році було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних», до збірника матеріалів якої було включено 45 доповідей. У них розглядаються питання профорієнтації населення, проблеми профнавчання дорослих громадян та психолого-педагогічні аспекти надання допомоги безробітним. Разом з тим, недостатньо уваги приділено питанням мотивації безробітних до проходження професійного навчання.

У 2003 році фахівцями НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і НАН України було проведено дослідження мотивації безробітних до проходження профнавчання, але не було отримано даних щодо величини доходів безробітних перед навчанням і їхніх матеріальних очікувань після профнавчання та працевлаштування [1].

Метою цієї статті є висвітлення результатів проведеного навесні 2007 р. соціологічного дослідження у формі анкетування безробітних м. Києва та Київської області, які закінчили професійне навчання за направленням державної служби зайнятості. В основному, ми зосередимось на аналізі результатів, пов'язаних з очікуваннями безробітних та проблемами профнавчання.

Соціологічне дослідження системи професійного навчання безробітних здійснювалося в рамках теми „Розвиток відносин у сфері праці та соціально-трудової інфраструктури», яка включена до плану кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Анкетування задовольняло вимоги репрезентативності та проводилось у 11 центрах зайнятості (21,4 % центрів зайнятості столичної області та 50 % РЦЗ м. Києва): Білоцерківський МРЦЗ, Броварський МРЦЗ, Макарівський РЦЗ, Переяслав-Хмельницький МРЦЗ, Рокитнянський РЦЗ, Фастівський МРЦЗ (область); Дарницький РЦЗ, Деснянський РЦЗ, Оболонський РЦЗ, Солом'янський РЦЗ, Шевченківський РЦЗ (Київ). По закінченню терміну дослідження всього було отримано 277 анкет-відповідей: 123 шт. (м. Київ) і 154 шт. (область). *Автор висловлює вдячність усім, хто посприяв проведенню цього дослідження та тим, хто брав у ньому участь.*

Для забезпечення високих показників працевлаштування безробітних, ефективного професійного навчання, центрами зайнятості надаються послуги профорієнтації. За допомогою анкетування ми встановили, яке місце серед інших джерел знань про професію навчання та навчальні курси займали послуги професійної орієнтації. Профорієнтацію як джерело знань про професію навчання відзначили 25,2 % безробітних-респондентів м. Києва та 32,0 % безробітних-респондентів Київської області. На підставі цих даних можна припустити, що профорієнтаційна робота в області трохи краще поставлена, ніж у місті Києві, та

спрогнозувати, що в 2007 р. в Київській області буде дещо вищий відсоток працевлаштування безробітних після професійного навчання, порівняно зі столицею (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела знань безробітних про професію (напрям) навчання (запитання № 8)

Назвіть одне чи кілька джерел Ваших знань про професію, вже після її вибору (перед початком навчання):	**Київ, відповідей**	**Київська область, відповідей**	**Київ, %**	**Київська обл., %**
а) попередній власний досвід (робота)	62	44	52,1	28,8
б) досвід рідних, знайомих	28	56	23,5	36,6
в) завдяки пресі, телебаченню, книгам	12	21	10,1	13,7
г) Інтернет	5	4	4,2	2,6
д) професійна орієнтація в центрі зайнятості (консультації, семінари, профвідбір тощо)	30	49	25,2	32,0
е) інша відповідь	4	1	3,4	0,7
Всього, варіантів відповідей	**141**	**175**	**Х**	**Х**
Осіб, дали відповідь на питання	**119**	**153**	**100**	**100**

Але фактичний рівень працевлаштування безробітних після проходження профнавчання за підсумками 2007 р. у м. Києві виявився вищим, ніж у Київській обл.: 74,8 % та 69,1 % відповідно. Отже, наші висновки були поспішними. З іншого боку, при прогнозуванні рівня працевлаштування треба враховувати й інші фактори, а не лише суб’єктивне

враження безробітних щодо впливу профорієнтаційної роботи на них.

Також нами було встановлено середній вік безробітних, які взяли участь в анкетуванні: 39,5 р. у м. Києві та 29,3 р. в області. Вказали вік і стать: 35 чоловіків, 87 жінок (м. Київ); 30 чоловіків і 121 жінка (Київська обл.), а це підтверджує те, що у нас більше направляється на профнавчання жінок, ніж чоловіків (головна причина — їх більше на обліку в центрах зайнятості).

Рівні освіти респондентів-безробітних у м. Києві та Київській області відрізнялися (рис. 1 –2).

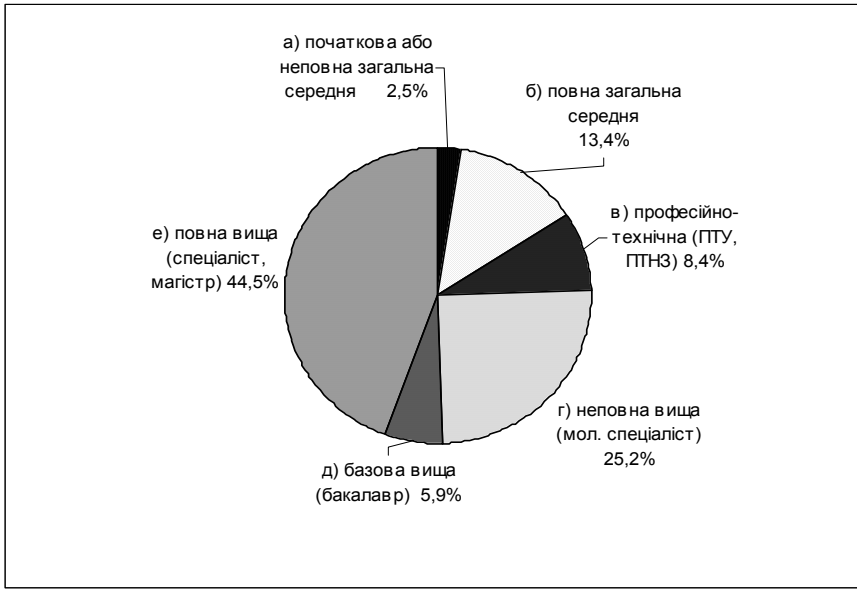

Рис. 1. Рівень освіти респондентів-безробітних м. Києва до проходження професійного навчання за направленням центрів зайнятості.

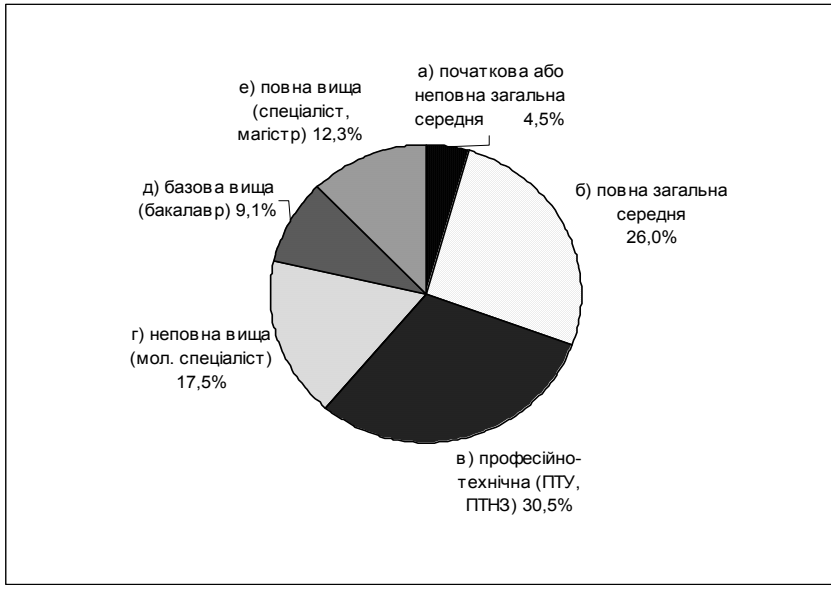

Рис. 2. Рівень освіти респондентів-безробітних Київської області до проходження професійного навчання за направленням центрів зайнятості

Як бачимо з цих діаграм, у столичній області здебільшого направляються на профнавчання особи з професійно-технічною та середньою освітою, а у м. Києві — з вищою освітою.

Ми виявили позитивне ставлення безробітних до навчання та їхній оптимізм щодо можливості працевлаштування за отриманою професією. Так, 88,1 % респондентів-безробітних м. Києва і 84,2 % респондентів-безробітних Київської області вважають, що професійне навчання допоможе їм у працевлаштуванні.

Заслуговують на увагу дані щодо самооцінки безробітними власної професійної компетентності та зацікавленості навчанням, професією. З безробітних м. Києва, які дали відповідь на запитання, 77,9 % вважають, що отримана професія (програма навчальних курсів) повністю відповідає їхнім здібностям або швидше відповідає, ніж не відповідає (у області результат ще кращий — 84,4 %). Щодо відповідності інтересам, то в м. Києві та Київській області було отримано однаковий результат — 87,0 % опитаних вважають, що навчання, отримана професія швидше відповідає їхнім інтересам, ніж не відповідає або відповідає повністю.

Проаналізуємо систему мотивації безробітних до проходження професійного навчання.

Детальний аналіз мотивації безробітних м. Києва до проходження профнавчання вказує на головний мотив — мати постійну оплачувану роботу (49 чол.); наступними йдуть мотиви до нових знань та умінь, а також до високооплачуваної роботи (по 39 чол.); мотив отримати професію, яка відповідатиме здібностям та інтересам (31 чол.). Інші варіанти відповідей: мотив навчання — нові знайомства (1 чол.); необхідність чим-небудь зайнятися під час безробіття (2 чол.); інші мотиви (4 чол.)

Безробітні Київської області вказують на такі головні мотиви до проходження професійного навчання: отримати постійну оплачувану роботу (66 чол.); отримати професію, яка відповідатиме здібностям чи інтересам (47 чол.); високооплачувана робота (44 чол.); бажання отримувати нові знання та формувати вміння (34 чол.) Інші відповіді: мо-

тив навчання — нові знайомства (2 чол.); необхідність чим-небудь зайнятися під час безробіття (2 чол.); інші мотиви (5 чол.) (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз мотивації безробітних до професійного навчання (запитання 11)

Варіанти відповідей	Кількість відповідей	
	Київ	Київська обл.
Всього	**165**	**200**
а) бажання отримати професію, яка відповідатиме моїм здібностям чи інтересам	**31**	**47**
б) є мета отримати постійну оплачувану роботу	**49**	**66**
в) завдяки професійному навчанню сподіваюсь працевлаштуватись на високооплачувану роботу	**39**	**44**
г) бажання отримувати нові знання та формувати вміння	**39**	**34**
д) мотив навчання — нові знайомства	**1**	**2**
е) необхідність чим-небудь зайнятися під час безробіття	**2**	**2**
є) інше, в тому числі:	**4**	**5**
власний бізнес та (або) створення робочих місць	2	х
розширення світогляду	1	х
знання ПК необхідні для професійної діяльності	1	х
власний бізнес та (або) створення робочих місць	х	3
підвищити кваліфікацію в сфері бухобліку	х	1
поєднати інтереси та здібності	х	1

Зауваження: у запитанні щодо мотивацій до навчання (№11) не було окремого пункту, який би стосувався намірів безробітного стати підприємцем.

Важливе значення для безробітних має рівень очікуваного доходу, який вони сподіваються отримувати після профнавчання та працевлаштування. По м. Києву було отримано 102 змістовні відповіді щодо розміру отримуваного доходу безробітними перед безробіттям та величини очікуваного доходу після влаштування на роботу; по області отримано 113 таких відповідей (табл. 3 — 4). Змістовними вважалися відповіді, в яких безробітний вказав свою професію та середній розмір місячного доходу перед безробіттям.

Таблиця 3

Середньомісячний дохід працівників перед реєстрацією в центрах зайнятості м. Києва та розмір очікуваного ними доходу після профнавчання (запит. 5, 16)

	Величина середньомісячного доходу перед реєстрацією, грн.	Очікуваний безробітними розмір місячного доходу, грн.
Середнє арифметичне	1893,2	2287,5
Середнє арифметичне без врахування двох максимальних значень (10000, 20000 грн.)	1631,1	2183,3

Очікуваний приріст доходів безробітних м. Києва після проходження ними професійного навчання в середньому становить:

$$2183,3 \div 1631,1 \cdot 100 - 100 = 33,9\ \%$$

Середній очікуваний розмір місячного доходу серед усіх, хто пройшов профнавчання (в тому числі й ті особи, які не вказали своєї професії або не працювали до безробіття) — 2401,7 грн. Якщо не враховувати максимальне значення, що виділяється з усієї маси відповідей (10000 грн.), то середній розмір очікуваного доходу — 2331,3 грн.

Із цих безробітних 24 особи раніше працювали на керівних посадах. Середня величина (без врахування двох максимальних) місячного доходу управлінських кадрів до реєстрації у центрах зайнятості дорівнювала 1990,9 грн., що вище від середнього доходу всіх респондентів-безробітних м. Києва на 22,1 %. Очікуваний для цих безробітних розмір середньомісячного доходу становив 2789,5 грн., що вище від згаданої нами величини очікуваного доходу всіма безробітними (2331,3 грн.) на 19,7 %.

Таблиця 4

Середньомісячний дохід працівників перед реєстрацією в центрах зайнятості Київської області та величина очікуваного ними доходу після профнавчання (запитання 5, 16)

	Розмір середньомісячного доходу перед реєстрацією, грн.	Очікуваний безробітними середній розмір місячного доходу, грн.
Середнє арифметичне	738,5	1140,9

Очікуваний безробітними Київської області приріст їхніх доходів після проходження професійного навчання в середньому становить:

$$1140,9 \div 738,5 \cdot 100 - 100 = 54,5\ \%$$

Отже, безробітні Київської області після закінчення профнавчання та працевлаштування сподіваються на суттєвіший приріст доходів, порівняно з безробітними м. Києва, хоча за абсолютною величиною безробітні м. Києва сподіваються отримувати вищий дохід, ніж жителі області. Середній очікуваний розмір місячного доходу безробітних Київщини, серед усіх, хто пройшов профнавчання (в тому числі й ті особи, які не вказали своєї професії або не працювали до безробіття) — 1267,6 грн. Якщо ж відкинуть максимальне значення, що виділяється з усієї маси відповідей (17675 грн.), то середній розмір очікуваного ними доходу — 1152,4 грн.

Із безробітних-респондентів області лише 13 чоловік раніше працювали на керівних посадах. Середнє арифметичне їхнього середньомісячного доходу до реєстрації в центрах зайнятості було рівним 793,1 грн., а величина очікуваного доходу — 1163,6 грн. Ми бачимо, що ця категорія громадян отримувала вищий дохід, порівняно з усіма безробітними і сподівається й після працевлаштування заробляти більше.

Виявлені в ході проведеного нами соціологічного дослідження тенденції бажано враховувати при направленні безробітних на профнавчання.

Що стосується проблем професійного навчання та побажань безробітних м. Києва, то за результатами анкетування 47 осіб або 38,2 % не вказали на наявність будь-яких проблем в організації професійного навчання. Також ми не можемо зробити висновок про незадовільну організацію викладання навчальних курсів та про об'єктивно низький професійний рівень викладачів у певних закладах, оскільки чисельність скарг незначна, а також немає повторень назв відповідних курсів в одному й тому ж навчальному закладі.

Жоден із 123 безробітних, які добровільно заповнювали анкети, не зробив зауважень щодо морального рівня викладачів, що є позитивним явищем.

Ніхто з безробітних-респондентів м. Києва в анкетах не скаржиться на складність навчального матеріалу, що свідчить про досить доступний рівень програм та допустиму методику викладання. Але є зауваження про недостатню "глибину" навчального матеріалу та короткий термін навчання, що призводить до поверхневих знань, які здобувають безробітні.

Незручний час для навчання відмітили 9 осіб із 123, що становить 7,3 %. Зрозуміло, що всім безробітним догодити не можна було, однак, можна порадити організаторам навчальних курсів м. Києва проводити внутрішнє опитування безробітних щодо можливості зміни розкладу занять з метою перенесення часу початку та закінчення занять на зручніший час.

Безробітні-респонденти Київської області (8 чол.) відмітили складність навчального матеріалу, що очевидно

пов'язано з їхнім в середньому нижчим (порівняно з респондентами м. Києва) рівнем освіти, але керівники навчальних баз та центри зайнятості повинні слідкувати за змістом навчальних програм, щоб вони відповідали принципу доступності для слухачів. 46 осіб із 114 або 40,4 % від респондентів Київщини (у Переяслав-Хмельницькому РЦЗ на це питання не відповідали взагалі, тому 40 анкет в цьому випадку виключаємо) не вказали на наявність будь-яких проблем в організації професійного навчання.

Найчастіше безробітні столиці та Київської області, які пройшли профнавчання, вказували на проблему, пов'язану з віддаленістю місця навчання, тому бажано оптимізувати мережу навчальних баз. Центри зайнятості та керівники навчальних баз повинні враховувати та вирішувати й інші проблеми безробітних, які виникають під час навчання, щоб підвищити його соціально-економічну ефективність.

Запитання анкети №19 було сформульоване в емоційно-психологічному напрямку з метою виявлення різних підходів людей до оцінки результатів навчання, в тому числі, прагматичного підходу.

Головним чинником задоволеності профнавчанням безробітних м. Києва був сам процес навчання — 83 чол. або 70,3 % від чисельності осіб, які дали відповіді; спілкування з викладачами та слухачами — 66 чол. (55,9 %); результат, отримання професії — 34 чол. або 28,8 %. Чотири інших відповіді: «впевненість», «досвід підвищення кваліфікації», «поглиблення знань», «тренінги».

Безробітні Київської області назвали такі чинники задоволеності профнавчанням: сам процес навчання — 96

чол. або 63,6 % від чисельності осіб, які дали відповіді; спілкування з викладачами та слухачами — 59 чол. (39,1 %); результат, отримання професії — 54 чол. або 35,8 %. Серед трьох інших відповідей такі: «розповідали і помагали з питаннями по організації підприємницької діяльності та законодавства, давали корисні поради»; «спілкування з одногрупниками, загальна зацікавленість навчанням»; «все сподобалось».

За допомогою дослідження ми з'ясували, що переважна більшість безробітних, які проходять професійне навчання за направленням державної служби зайнятості задоволена результатами навчання, сподівається працевлаштуватись і отримувати дохід, величина якого вища, ніж була перед реєстрацією в центрах зайнятості.

Організація професійного навчання безробітного дорослого населення повинна враховувати суттєві відмінності від навчання молоді: рівень освіти, вікові особливості, робочий досвід тощо. Для виявлення регіональних, професійних відмінностей між безробітними, особливостей їхньої мотивації, в тому числі й матеріальної, для з'ясування проблем професійного навчання, які пов'язані з розташуванням підприємств, організацій і закладів навчальної бази та методикою навчання, необхідно проводити опитування безробітних.

За підсумками анкетування безробітних, які пройшли професійне навчання, стало зрозумілим, що для подальших досліджень доцільно розробити три анкети для трьох різних видів навчання (первинна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації).

Список використаних джерел

1. Анішина Н., Плішка Т. Мотивація безробітних до проходження професійного навчання // Україна: аспекти праці. — 2004. — № 3. — С.30-34.

2. Воробьев Л. Переобучение безработных — курс на эффективность // Человек и труд. — 2005. — № 12. — С. 51-52.

3. Маршавін Ю. М. Шляхи підвищення ефективності професійного навчання безробітного // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: — Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упорядник В. Є. Скульська — К.: ІПК ДСЗУ, 2006. — с. 310 — 322.

4. Скульська В. Є. Сучасний стан професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: результати дослідження // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: — Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упорядник В. Є. Скульська — К.: ІПК ДСЗУ, 2006. — с. 149—155.

УДК 331.5

Костенко М. А.

Методичні підходи до оцінювання ефективності професійного навчання безробітних

Статтю опубліковано: Костенко М. А. Методичні підходи до оцінювання ефективності професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Економіка та держава. — 2008. — № 10 (70). — с. 104 — 106.
Стаття подається в редакції, яка дещо відрізняється від раніше опублікованої.

Проаналізовано основні існуючі підходи до визначення ефективності професійного навчання безробітних та розроблено систему показників його ефективності. Розглянуто фактори, що впливають на підвищення ефективності професійного навчання безробітних та наголошено на існуванні об'єктивних чинників, що обмежують можливості її підвищення.

Актуальність проблеми і постановка завдань

Вивчення проблем професійного навчання безробітних (разом з постановкою питання щодо його ефективності) розпочалось в Україні з часів проголошення незалежності та перших кроків переходу до ринкових економічних відносин, що супроводжувалися реєстрацією безробітних у державній службі зайнятості.

Дослідження профорієнтації, первинної професійної підготовки, перепідготовки кадрів та підвищення їхньої кваліфікації у світі здійснювались набагато раніше. Так, наприклад, С. Г. Струмілін у першій половині XX ст. вивчав впливи освіти, віку, сімейного стану, інших факторів на мотиви щодо проходження працівниками навчання на виробництві, з'ясовував питання формування кваліфікації та якості праці тощо [1].

В останніх працях вітчизняних та зарубіжних вчених, які працюють у сфері професійного навчання незайнятого населення переважає думка, що таке навчання буде ефективним тоді, коли роботодавці будуть зацікавлені у співпраці з центрами зайнятості, а навчання безробітних буде здійснюватися на їх замовлення з можливим використанням виробничої бази відповідних підприємств та гарантованого працевлаштування громадян після закінчення навчання, наприклад: [2, 211].

Водночас, залишаються дискусійними питання способів оцінювання та шляхів підвищення ефективності професійного навчання безробітних, визначення його перспективних напрямів та обсягів, форм стимулювання безробітних до проходження навчання, заохочення соціальних партнерів до активного співробітництва з центрами зайнятості, що обумовлює актуальність цього напряму дослідження. Є необхідність глибокого теоретичного осмислення і систематизації існуючих підходів до організації ефективного професійного навчання безробітних, потрібно розробити систему показників для оцінювання його ефективності.

Виділимо ті завдання нашого дослідження, за якими наведено результати у даній статті:

розробити систему показників для оцінювання ефективності професійного навчання безробітних;

визначити основні чинники, що впливають на можливість підвищення ефективності професійного навчання безробітних.

Виклад основного матеріалу

Професійне навчання безробітних водночас є справою активної політики держави на ринку праці та освітньою діяльністю. Хоча деякі вчені відкидають можливість вимірювання результатів освіти і вираження їх конкретними кількісними показниками [3, 164], ми вважаємо, що ефективність освітньої діяльності доцільно оцінювати за комплексом показників, навіть, якщо таким чином можна буде лише з'ясувати певні тенденції її розвитку.

У перші роки формування в Україні системи професійного навчання незайнятого населення було запропоновано критерієм її ефективності вважати такий стан підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, що сприятиме досягненню максимально можливого обсягу валового національного продукту й національного доходу, підвищенню рівня конкурентоспроможності громадянина на ринку праці з метою забезпечення повної продуктивної зайнятості при найбільш раціональному використанні рідкісних ресурсів [4, 7].

В такому разі постає питання розрізнення впливів професійного навчання безробітних на обсяги і структуру ВНП від інших факторів, що досліджувати досить складно.

На думку В. Є. Скульської, основним критерієм результативності функціонування системи професійного навчання безробітних виступатиме вирівнювання професійних якостей безробітного до заявленого рівня конкурентоспроможності на регіональному (місцевому) ринку праці та підвищення гнучкості робочої сили, тобто професійної та територіальної мобільності задля працевлаштування [5, 67].

Якщо змістити акцент з результативності саме на ефективність, то даний критерій повинен враховувати витрати ресурсів на навчання.

Під сутністю проблеми ефективності професійного навчання безробітних ми розуміємо багатосторонню оцінку ефекту, результату від такого навчання з врахуванням затрачених ресурсів. Критерієм ефективності професійного навчання безробітних, за умови раціонального витрачання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, є зайнятість після закінчення навчання та розвиток колишніх безробітних. Виходячи з цього, виділимо 5 груп показників для оцінювання ефективності профнавчання безробітних. Щоб не перевантажувати дану статтю, ми наведемо формули для розрахунків лише окремих показників. Детальні методичні рекомендації щодо оцінювання ефективності профнавчання безробітних плануємо видати окремою працею.

1. Показники якості професійного навчання безробітних (знань, умінь і навичок) за результатами оцінювання кваліфікаційною атестаційною комісією навчальної бази (навчального закладу, підприємства, установи чи організації)

та показники, що виражають оцінку роботодавцями рівня якості робочої сили працевлаштованих безробітних після профнавчання.

Наголосимо, що оцінювання роботодавцями якості робочої сили колишніх безробітних має передбачати, перш за все, оцінку їхніх компетенцій, що сформувалися під впливом курсів професійного навчання.

Але потрібно пам'ятати, що будь-яке оцінювання якості є певною мірою суб'єктивним.

2. Показники проходження та припинення профнавчання безробітними (рівень проходження профнавчання, рівень припинення профнавчання та питома вага чисельності осіб, відрахованих з навчання без поважних причин у загальній чисельності безробітних, які залишили навчання).

3. Показники, що характеризують соціальні та економічні результати профнавчання безробітних після його проходження та працевлаштування. Ця група містить п'ять показників: рівень працевлаштування безробітних після закінчення професійного навчання; рівень плинності кадрів з чисельності працівників, які пройшли професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості; темп зростання середньомісячного доходу працівників після закінчення профнавчання та працевлаштування; темп умовного зростання середньомісячного доходу працівників внаслідок проходження ними професійного навчання та працевлаштування; рівень дохідності інвестицій у профнавчання безробітних за кожним напрямком навчання.

Рівень плинності кадрів (у %) з чисельності працівників, які закінчили професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості розраховується за формулою:

$$l_p = \frac{L_{zvp}}{U_{ppr}} \cdot 100, \qquad (1)$$

де L_{zvp} — чисельність звільнених працівників з роботи за власним бажанням або за порушення трудової дисципліни, з числа тих, які у звітному періоді пройшли професійне навчання безробітних за направленням центру зайнятості, працевлаштувались і працювали (U_{ppr}) в економіці (на підприємстві), осіб.

Рівень плинності l_p доцільно порівнювати з середнім рівнем плинності кадрів в економіці (за професійними групами, видами економічної діяльності, підприємствами) та середнім рівнем плинності кадрів в економіці (за професійними групами, видами економічної діяльності, підприємствами) серед тих працівників, що у звітному періоді працевлаштувались і працюють за наймом.

Темп зростання середньомісячного доходу *n* працівників, після проходження ними професійного навчання та працевлаштування (у %):

$$T_w' = \frac{\sum_{k=1}^{n} W_{1k}}{(1+r) \cdot \sum_{k=1}^{n} W_{0k}} \cdot 100, \qquad (2)$$

де $\sum_{k=1}^{n} W_{1k}$ — сума середньомісячних доходів *n* безробітних у звітному періоді *після проходження ними професійного навчання* та працевлаштування, грн.;

$\sum_{k=1}^{n} W_{0k}$ — сума середньомісячних доходів *n* безробітних у попередньому періоді перед реєстрацією в державній службі зайнятості, грн..

r — ставка дисконтування, що враховує інфляцію.

Темп зростання T_w' може розраховуватись тільки для категорій безробітних, які до цього працювали і не може бути застосованим для осіб, які ніколи не працювали.

Темп умовного зростання середньомісячного доходу *n* працівників внаслідок проходження ними професійного навчання та працевлаштування (у %):

$$T_{wu}' = \frac{\sum_{k=1}^{n} W_{1k}}{\sum_{l=1}^{n} W_{U1l}} \cdot 100, \qquad (3)$$

де $\sum_{l=1}^{n} W_{U1l}$ — сума середньомісячних доходів умовної експериментальної (ідентичної, схожої) групи чисельністю n безробітних у звітному періоді після працевлаштування *без проходження професійного навчання*, грн..

Темп умовного зростання T_{wu}' не розраховується на особистісному рівні, але розраховується для групи працівників (колишніх безробітних) на мікро-, мезо- та макрорівні.

Цей показник можна використовувати для розрахунків щодо безробітних, які працюють вперше (до безробіття не працювали).

4. Показники задоволеності безробітного процесом навчання, отриманою професією (спеціальністю) (самооцінка компетентності та профпридатності) та роботою після навчання. Ці показники розраховуються на особистісному рівні і вони є його суб'єктивними характеристиками. Здійснення цієї самооцінки є добровільним, але з його результатами безробітний ознайомлює відповідний центр зайнятості. Ми не наводимо формул для їх розрахунку, але рекомендуємо це оцінювання стандартизувати:

$$0 \le C_n \le c;\ 0 \le C_p \le c;\ 0 \le C_{pr} \le c,\ c \in N$$

Тут: C_n — показник задоволеності безробітного *процесом навчання*, балів;

C_p — показник задоволеності безробітного *отриманою професією, спеціальністю* (самооцінка профвідповідності та профпридатності), балів. Розраховується у випадках первинної професійної підготовки або перепідготовки; при навчанні на курсах підвищення кваліфікації рішення про доцільність його використання (як показника задоволеності результатом навчання) приймається співробітниками центру зайнятості у кожному випадку окремо;

C_{pr} — показник задоволеності *отриманою роботою*, балів;

c — максимальна оцінка, балів.

Показник задоволеності безробітного роботою можна уточнити (розширити), ввівши деталізацію за такими

ознаками: задоволеність розміром заробітної плати, умовами праці, процесом праці, стосунками у колективі тощо.

5. Показники відповідності професійного навчання безробітних потребам ринку праці (абсолютне відхилення, рівень) за кожним напрямком (професією) навчання.

Всі показники розраховуються за деякий звітний період (як правило, календарний рік) на мікрорівні (базові центри зайнятості, навчальні заклади, підприємства), мезорівні (регіональні центри зайнятості), макрорівні (ДЦЗ). При дослідженнях щодо конкретної особи або групи осіб у навчальному закладі, підприємстві, установі чи організації доцільно виділяти особистісний та груповий підрівні мікроекономічного рівня.

Надійнішу оцінку ефективності професійного навчання безробітних можна отримати, коли центри зайнятості матимуть тривалі зв'язки з роботодавцями і, навпаки, показники, які характеризуватимуть лише факт працевлаштування безробітних, не відображатимуть „глибину» якості роботи служби зайнятості, якості навчального процесу, не даватимуть впевненості, що працівники на нових робочих місцях працюватимуть тривалий час.

Основні фактори впливу на ефективність професійного навчання безробітних і на можливості її підвищення можна звести в єдину схему з критеріями (під-критеріями) та показниками, яку побудуємо за принципом етапності.

Така схема допоможе зрозуміти, які показники характеризують кожен з етапів перебування безробітних на обліку в службі зайнятості, їхнього професійного навчання та працевлаштування (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінювання ефективності професійного навчання безробітних: етапи — фактори — критерії — показники

Етапи	Реєстрація безробітних в державній службі зайнятості	Визначення напрямів профнавчання та мережі навчально-матеріальної бази. Направлення безробітних на профнавчання		Навчальний процес. Проходження та часткове припинення профнавчання безробітними	Зняття безробітних з обліку (їх працевлаштування або заява про відмову від послуг служби зайнятості)	Адаптація колишніх безробітних на новому місці роботи, їх кар'єрне зростання
Фактори впливу на ефективність профнавчання	Професійна орієнтація					
	Мотивація безробітних до навчання та праці				Матеріальні та нематеріальні стимули до праці	
	Ситуація на регіональному ринку праці: кон'юнктура ринку праці, рівень середньої заробітної плати (за видами економічної діяльності та професійними групами)			Ресурсне забезпечення навчального процесу.	Стан контролю, моніторингу профнавчання; підтримання зворотнього зв'язку з роботодавцями.	
Критерії ефективності		Відповідність напрямків профнавчання інтересам, професійним потребам та здібностям безробітних.	Відповідність напрямків та обсягів профнавчання потребам регіональних і місцевих ринків праці.	Якість організації навчального процесу. Якість знань, умінь та навичок безробітних.	Факт працевлаштування (зайнятість або самозайнятість).	Достатній дохід. Належні умови праці.
Показники ефективності		Додаткові показники: *рівень охоплення безробітних профнавчанням, рівень охоплення безробітних профорієнтаційними послугами.*	Рівень відповідності напрямків та обсягів профнавчання потребам регіональних і місцевих ринків праці.	Рівень знань, умінь і навичок безробітних після профнавчання. Рівень проходження профнавчання. Рівень припинення профнавчання. Питома вага осіб, що залишили навчання без поважних причин.	Рівень працевлаштування безробітних після проходження навчання.	Рівень доходу колишніх безробітних або темп приросту. Рівень закріплюваності на робочих місцях або рівень плинності кадрів. Показники задоволеності.

Крім основних, треба використовувати також додаткові показники, які необхідні для комплексного аналізу ефективності, але самі, окремо, її не характеризують. Наприклад, додатковим показником є рівень охоплення безробітних профнавчанням (питома вага безробітних, які проходили навчання у звітному періоді, у загальній чисельності безробітних, що перебували на обліку в службі зайнятості у цьому періоді). Він не є показником ефективності, не показує досягнутого соціального результату, тому що безробітні ще не закінчили навчання, не працевлаштувались.

Зауважимо, що існують об'єктивні та суб'єктивні причини, що обмежують можливості підвищення ефективності професійного навчання безробітних. Це стосується впливу якості робочої сили безробітних, що перебувають на обліку в місцевих центрах зайнятості на ефективність професійного навчання; є обмеженість через короткі строки навчання, максимально допустимі освітньо-кваліфікаційні рівні при закінченні навчання, наявність осіб, що припиняють навчання. Теж саме стосується рівня працевлаштування безробітних після проходження професійного навчання. Пояснюється це тим, що посередник (державна служба зайнятості) не може гарантувати працевлаштування усіх безробітних, які закінчують навчання. Також зрозуміло, що абсолютно всі безробітні не можуть бути задоволені навчанням та роботою, те саме стосується роботодавців: вони не будуть задоволені всіма найнятими працівниками, що попередньо пройшли професійне навчання за сприянням центрів зайнятості.

Висновки

Механізм підвищення ефективності професійного навчання безробітних полягає у знаходженні на регіональному рівні значень усіх її показників та з'ясуванні (за допомогою методів експертної оцінки, порівняння, статистичного аналізу тощо) того, які показники реально можна поліпшити та шляхом яких заходів. Таким чином знаходяться резерви підвищення ефективності, вираховуються «відстаючі» щодо роботи з профнавчання безробітних місцеві центри зайнятості та плануються конкретні кроки, спрямовані на виправлення ситуації. В основу заходів, спрямованих на підвищення ефективності професійного навчання безробітних має бути покладено змістовну профорієнтаційну та мотиваційну роботу з безробітними, співпрацю центрів зайнятості з роботодавцями.

Література.

1. Струмилин С. Г. Избранные произведения Т.3.: «Проблемы экономики труда» — М.: Наука, 1964.

2. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних (організаційно-правовий та психолого-педагогічний аспекти): Колективна монографія / В. Є. Скульська, Ю. М. Маршавін, М. А. Міропольська та ін.; За заг. ред. В. Є. Скульської. — К.: ІПК ДСЗУ, 2007. — 346 с.

3. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент в системе образования: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1999. — 176 с.

4. Савченко В. А., Павловська Н. О., Покрищук В. О. , Гергель А. В., Касьянова Н. М. Соціально-економічна ефективність професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфіка-

ції незайнятого працездатного населення в працездатному віці (питання методології дослідження). — К.: НЦ ЗРП, 1996. — 62 с.

5. Скульська В. Є. Організаційно-методичні умови забезпечення результативності професійного навчання безробітних / Збірник матеріалів конференції „Професійне навчання безробітних як засіб відтворення трудових ресурсів». — К.: КОЦЗ, — 2003.

УДК 377:331.5

Н. А. Костенко

Профессиональное обучение молодежи по содействию государственной службы занятости Украины

Тези доповіді, поданої на Міжнародну наукову конференцію студентів та аспірантів "Актуальные проблемы социоэкономики в XXI веке" (14. 03. 2008 р., Російський державний університет туризму та сервісу).

Постановка проблемы. Активные меры на рынке труда Украины осуществляются прежде всего государственной службой занятости. Одним из приоритетных направлений ее деятельности является профессиональное обучение безработных, которое направлено на повышение их конкурентоспособности с дальнейшим трудоустройством; и, таким образом, смягчается дисбаланс между спросом и предложением рабочей силы.

Вопросы профессиональной ориентации молодежи и качества её образования являются очень серьезными вопросами; они всегда существовали, и сегодня тоже беспокоят государственные и общественные институты. Поэтому нас интересует эффективность политики занятости относительно молодежи и, в том числе, с помощью профессиональной подготовки, переподготовки или повышения квалификации молодых безработных.

Анализ последних публикаций. В ряде опубликованных работ по профобучению безработных, например, [1] — [4], рассматриваются разные стороны организации профобучения, мотивации незанятых граждан к ее прохождению, учебно-методические и нормативно-правовые проблемы, а также методологические подходы к оцениванию результативности (эффективности). Но, в то же время, недостаточно анализируются аспекты профобучения безработных, что обратились за помощью в службу занятости после окончания среднего, профессионально-технического или высшего учебного заведения. Есть вопросы и по особенностям организации обучения молодежи в возрасте до 35 лет.

Цель исследования и публикации. Проводя исследование профобучения безработных Украины на макро-, мезо- и микроуровнях мы анализировали как официальные статистические данные, так и результаты опросов безработных. Нашей целью есть разработка рекомендаций по повышению эффективности профобучения. В данном докладе мы рассматриваем лишь аспекты профобучения молодежи по содействию государственной службы занятости и соответствующие тенденции на рынке труда.

Результаты исследования. На рынке труда Украины в последнее время наблюдаются тенденции к сокращению безработицы, росту спроса на высококвалифицированную рабочую силу и возникновения дефицита кадров по некоторым профессиям. Но в сельской местности, особенно западных областей Украины, соотношение ко-

личества незанятых граждан, стоящих на учете в центрах занятости, и численности свободных вакансий, достигает в некоторых районах более 200 человек на одно рабочее место.

На 31.12.2007 г. на учете в государственной службе занятости стояло 642,3 тыс. безработных, в том числе, 227,7 тыс. чел. (35,5 %) до 35 лет. В конце 2006 года — 38,0 %, соответственно.

Уровень трудоустройства молодежи в возрасте до 35 лет в 2005 году по Украине — около 40 %, 2006 г. — около 44 %; общий уровень трудоустройства безработных в 2005 г. — 36,4 %, 2006 г. — 39,7 %. Эти цифры свидетельствуют о том, что ситуация в этой возрастной группе сравнительно неплохая. Но молодежь без опыта работы испытывает трудности при трудоустройстве, что сказывается на показателях уровня безработицы. В 2006 г. уровень безработицы населения в возрасте 15-24 лет составлял 14,1 %, а всего населения 15-70 лет — 6,8 %.

Динамика профобучения безработных по содействию государственной службы занятости Украины в последние годы положительная: 155,4 тыс. чел. прошло обучение в 2005 году, 161,7 тыс. чел. — в 2006 г., 188,8 тыс. чел. — в 2007 году. В таблице 1 отобразим уровень участия безработной молодежи в прохождении профобучения по содействию центров занятости.

Таблица 1

Профессиональное обучение безработных в Украине: участие молодежи

человек

Год	Обучалось безработных, всего	В том числе, выпускников	Всего выпускников, %	В том числе			Молодежь до 18 лет	Молодежь до 18 лет, %	Молодежь до 35 лет	Молодежь до 35 лет, %
				средних общеобразовательных школ, %	Профессиональных учебных заведений, %	высших учебных заведений, %				
2005	193317	17920	9,3	5,9	1,2	2,1	8704	4,5	120287	62,2
2006	203365	14857	7,3	4,4	0,9	2,0	6690	3,3	117128	57,6
2007	229381	12489	5,4	3,0	0,7	1,7	5281	2,3	...	...

Источник: по данным Государственного центра занятости Украины.

Исходя из приведенных данных, можно сделать вывод о сокращении численности безработной молодежи, в том числе и выпускников, которые проходят переобучение, повышение квалификации и обучение впервые (после средней школы). Если при этом не будет снижаться уровень трудоустройства молодежи, то это тенденция положительная, поскольку будут прежде всего оправдываться инвестиции первого обучения.

Одной из причин ориентации центров занятости на профобучение безработных является довольно высокий уровень их трудоустройства после обучения — 71,9 % в 2006 г. и — 75,7 % — в 2007 г.

Несмотря на общее увеличение численности обучающихся безработных, это увеличение в последние годы происходит лишь за счет повышения квалификации, доля которой в видах обучения составляла в 2005 г. — 53,9 %, 2006 г. — 60,3 %, 2007 г. — 68,4 %. Возрастает количество предприятий, учреждений и организаций, на базе которых безработные проходят обучение. Стажировка безработного также считается повышением его квалификации.

Важным фактором результативности профобучения безработной молодежи есть наполненная «живым» содержанием профориентационная работа, поскольку такая работа в школах часто проводится на невысоком уровне.

Наиболее серьезной проблемой экономики Украины, которая подтверждается и опросами безработных, что мы проводили, и аналитическими выводами ведущих научных деятелей Украины есть ***уровень оплаты труда.*** Без учета размера ожидаемого безработным дохода, невозможно проводить эффективную социальную политику, в том числе, и относительно нашей молодежи, за которой будущее страны.

Мы считаем, что нужно проводить опросы безработных после прохождения профессионального обучения с целью выявления сложностей обучения и дальнейшей корректировки подбора граждан, профессий обучения (направлений повышения квалификации), оптимизации учебно-производственной сети. Соответствующий инструментарий для исследований был нами разработан в 2007 — 2008 гг. Опросник учитывает образовательную подготовку

безработных до регистрации в службе занятости, содержит социально-демографический блок.

Литература

1. Кабалина В. и др. Динамика и факторы эффективности профессионального обучения и переподготовки безработных // Вопросы экономики. — 2002. - № 11 — с. 76-89.

2. Ниворожкина Л. И., Ниворожкин А. М. Проффесиональное обучение и переподготовка безработных: статистическое оценивание эффекта активных программ на рынке труда // Вопросы статистики. — 2003. № 6, с.39-42.

3. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних: організаційно-правовий та психолого-педагогічний аспекти: Монографія / За заг. ред. В.Є. Скульської. — К.: ІПК ДСЗУ, 2007. — 349 с.

4. Терюханова І. М. Соціально-економічні аспекти професійного навчання незайнятого населення. Автореферат дисертації к.е.н.: 08.09.01/ НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і НАН України. — К., 2001. - 20 арк.

Наступний матеріал як статті (три статті та методичні рекомендації) публікується вперше. Однак, його було включено до підсумкового звіту про науково-дослідну роботу Проблемної науково-дослідної лабораторії з професійного навчання незайнятого населення ІПК ДСЗУ за темою: «Організаційно-методичне забезпечення професійного навчання безробітних на виробництві» (№ держреєстрації РК 0107U005668). Підготовку звіту було завершено в січні 2009 р. за науковою редакцією завідувача лабораторії Л. М. Капченка.

Нижче у вигляді наукових статей публікується частина звіту, написана науковим співробітником Костенком М. А. (пп. 1.1, 1.2, 4.4 звіту та Методичні рекомендації, які були включені до звіту в додатках). Можливі незначні редакційні відмінності в матеріалі, що публікується тепер і в тому, що був у завершеному підсумковому звіті з НДР.

УДК 377: 316.344.273.4

Костенко М. А.

ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ БЕЗРОБІТНИХ НА ВИРОБНИЦТВІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Під професійним навчанням безробітних на виробництві ми розуміємо професійне навчання зареєстрованих у державній службі зайнятості безробітних, що здійснюється за її сприянням на базі підприємств, організацій та установ (далі — ПОУ).

В останні роки динаміка профнавчання безробітних була позитивною; це стосувалося і професійного навчання безробітних на базі ПОУ (табл. 1).

Таблиця 1

Структура чисельності безробітних, що закінчили профнавчання (за використанням навчальної бази)

Тип навчальної бази / Рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	осіб						Структура, %					
Вищі заклади освіти	40534	41444	40902	39591	40181	39517	30,6	28,4	26,3	24,5	21,3	19,3
Професійно-технічні заклади освіти	54927	55469	68600	72946	77103	69958	41,5	38,0	44,1	45,1	40,8	34,1
Підприємства, організації, установи	34181	46493	41905	45378	66316	87239	25,8	31,9	27,0	28,1	35,1	42,6
Навчальні центри ДСЗ[1]	2756	2504	4009	3832	5219	8149	2,1	1,7	2,6	2,4	2,8	4,0
Всього	**132398**	**145910**	**155416**	**161747**	**188819**	**204863**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Джерело: за даними ДЦЗ

[1] *Вживається також назва «центри професійно-технічної освіти державної служби зайнятості».*

Як бачимо з наведених даних, з усієї кількості безробітних, що закінчили навчання у 2008 році, на базі ПОУ навчалося понад 42 %.

У структурі мережі навчальної бази (навчальні заклади, підприємства, організації, установи, центри професійно-технічної освіти державної служби зайнятості) кількість ПОУ в останні роки становить понад 90 % (табл. 2).

Таблиця 2

Мережа навчальної бази, що використовується для професійного навчання безробітних

Тип навчальної бази \ Рік	2003		2004		2005		2006		2007	
	кількість	у % до підсумку	кількість	у % до підсумку	кількість	у % до підсумку	кількість	у % до підсумку	кількість	у % до підсумку
Всього	**2787**	**100,0**	**5862**	**100,0**	**14443**	**100,0**	**13593**	**100,0**	**19301**	**100,0**
Професійно-технічні навчальні заклади	697	25,0	808	13,8	792	5,5	843	6,2	776	4,0
Вищі навчальні заклади	282	10,1	306	5,2	277	1,9	264	1,9	247	1,3
Підприємства, організації, установи	1806	64,8	4744	81,0	13371	92,6	12483	91,8	18274	94,7
Навчальні центри державної служби зайнятості[1]	2	0,1	2	0,03	3	0,02	3	0,02	4	0,02

Джерело: за даними ДЦЗ

[1] *Вживається також назва «центри професійно-технічної освіти державної служби зайнятості».*

Здійснення професійного навчання безробітних на базі ПОУ може мати очевидні переваги, порівняно з вищими та професійно-технічними навчальними закладами, але може й супроводжуватися певними проблемами.

Основні переваги професійного навчання безробітних на виробництві такі:

- на базі ПОУ профнавчання безробітних зручніше організовувати за індивідуальними планами та програмами, ніж у навчальних закладах;
- професійне навчання безробітних на виробництві орієнтоване, у першу чергу, на формування та поглиблення умінь і навичок, що сприяє реальному підвищенню їхньої конкурентноздатності на ринку праці;
- безробітні стають учасниками технологічних процесів ПОУ щодо виробництва товарів і послуг, беруть участь у спілкуванні в робочих колективах, освоюючи передовий досвід тощо;
- після проходження первинної підготовки, перепідготовки чи підвищення кваліфікації безробітні можуть працевлаштуватися у роботодавців, на базі яких вони навчалися.

Короткострокові курси професійного навчання на виробництві зазвичай позитивно сприймаються безробітними, як можливість пройти практичну підготовку відповідно до потреб ринку праці.

Оскільки мережа ПОУ, що залучаються до проведення профнавчання безробітних, за кількістю значно перевищує чисельність навчальних закладів, на базі яких навчаються

безробітні, то центрам зайнятості досить важко контролювати якість навчального процесу, що відбувається на базі ПОУ та якість відповідних робочих навчальних планів і програм.

Особливістю організації навчання безробітних на виробництві є те, що при укладанні договору між центром зайнятості та ПОУ щодо професійного навчання безробітних підприємству, організації чи установі необов'язково треба мати ліцензію на надання освітніх послуг, якщо вони не видаватимуть документ про освіту державного зразка.

Так, пунктом 4 «Порядку ліцензування діяльності з надання освітніх послуг» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1019 передбачено, що «послуги з первинної професійної підготовки, перепідготовки, професійно-технічного навчання, підвищення кваліфікації робітників підлягають ліцензуванню за умови, що відповідні професії включено до Класифікатора професій НК 003:2005, затвердженого наказом Держспожив-стандарту від 26 грудня 2005 р. № 375». У пункті 5 згаданого Порядку зазначається, що «ліцензування діяльності підприємств, установ та організацій з професійно-технічного навчання на виробництві проводиться у разі, коли передбачається видача документа про освіту державного зразка». *(У 2014 р. діє новий Класифікатор професій: ДК 003:2010).*

Більшість підприємств (організацій, установ) свідомо не отримують ліцензії на право надання освітніх послуг через складну процедуру її отримання.

Згідно з «Положенням про порядок надання Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття послуг з професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації» «після закінчення повного курсу навчання за відповідними навчальними планами і програмами слухачі отримують документи встановленого зразка:

- при підготовці, перепідготовці безробітних за робітничими професіями — свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації державного зразка;
- після перепідготовки фахівців з вищою освітою — диплом державного зразка молодшого спеціаліста, бакалавра чи спеціаліста з присвоєнням кваліфікації;
- при підвищенні кваліфікації — свідоцтво про підвищення кваліфікації державного зразка, посвідчення або довідку».

Таким чином, ПОУ, що не мають ліцензій на право надання освітніх послуг, мають право укладати договори з центрами зайнятості на професійне навчання безробітних лише за таким видом, як підвищення кваліфікації, яке передбачатиме видачу безробітним після закінчення навчання посвідчень чи довідок.

Як наслідок, значна частина безробітних, пройшовши підвищення кваліфікації на базі ПОУ, не отримує документ державного зразка. Довідки про проходження навчання, видані одними роботодавцями, багатьма іншими можуть не прийматись до уваги.

За таких умов не забезпечується належна мотивація безробітних до навчання та праці, а з-за короткого строку навчання не завжди вдається сформувати необхідний набір компетенцій. Крім цього, маючи обладнані місця для навчання роботодавець не завжди має необхідне кадрове забезпечення для здійснення професійно-теоретичного та професійно-практичного навчання.

Також проблемою організації професійного навчання безробітних на виробництві є те, що робочі навчальні плани та програми часто не враховують світові інноваційні розробки.

Професійне навчання безробітних на виробництві включає такі складові: професійно-теоретичне та професійно-практичне навчання.

Професійно-практичне навчання поділяється на виробниче навчання та виробничу практику. Виробнича практика відрізняється від виробничого навчання тим, що практика передбачає виготовлення продукції чи надання послуг в реальних виробничих умовах, а виробниче навчання лише моделює ці умови, хоча теж спрямоване на сформування у безробітних умінь, навичок і знань (рис. 1).

Буває так, що професійно-теоретичне та виробниче навчання проходить в системі ПТНЗ, а виробнича практика може здійснюватися на базі ПОУ. У цьому випадку ми не говоримо про повний курс професійного навчання безробітних на виробництві, а лише про практику на виробництві.

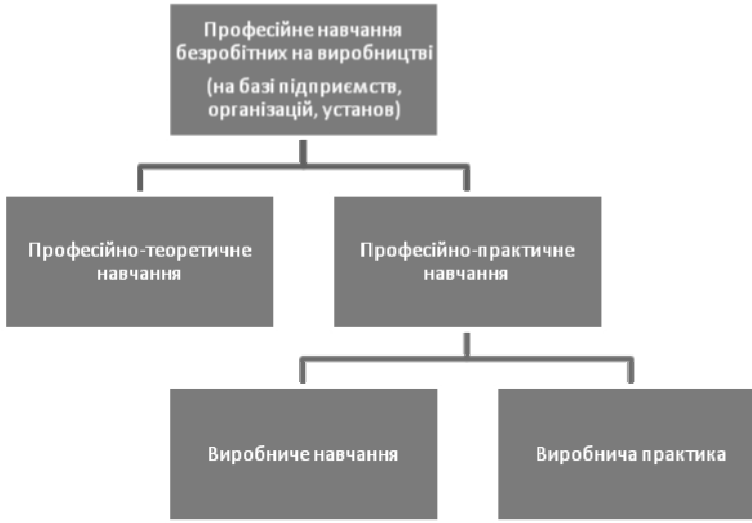

Рис. 1. Теоретична та практична складові професійного навчання безробітних на виробництві

Професійно-теоретичне навчання безробітних на виробництві здійснюється співробітниками ПОУ, які мають відповідний кваліфікаційний рівень або педагогічними працівниками, які залучаються з професійно-технічних чи вищих навчальних закладів.

Професійне навчання безробітних на виробництві включає в себе такі види: первинна професійна підготовка та перепідготовка за робітничими професіями, підвищення кваліфікації робітників або фахівців з вищою освітою. Перепідготовка фахівців з вищою освітою за спеціальностями на виробництві не здійснюється, а відбувається в навчальних закладах.

Схему профнавчання безробітних на виробництві за формами організації навчального процесу з урахуванням видів навчання наведено на рис. 2.

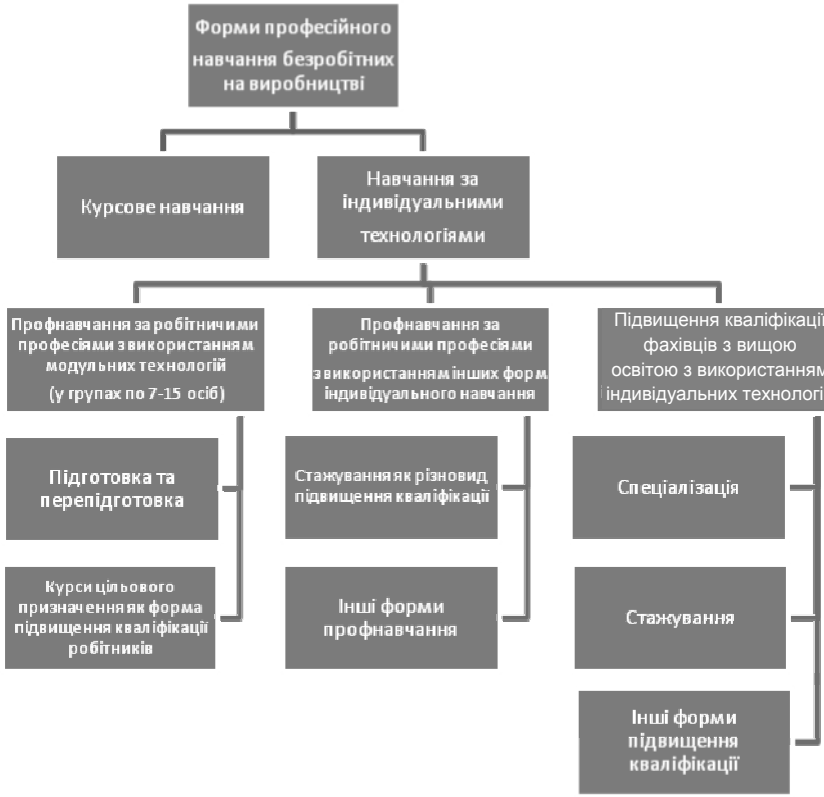

Рис. 2. Форми та види професійного навчання безробітних на виробництві

Для підвищення ефективності профнавчання безробітних важливим є правильний вибір форми організації навчального процесу в кожній конкретній ситуації.

Професійне навчання безробітних може бути організоване як курсове навчання або за індивідуальними планами. Курсове навчання — це навчання у групах за єдиним для слухачів навчальним планом та програмами. Ця форма навчання є традиційною для системи підготовки кадрів у сферах вищої та професійно-технічної освіти. Індивідуалізований підхід до профнавчання безробітних є новішим та має кілька варіантів у своїй реалізації. Одним з таких варіантів є модульне навчання за робітничими професіями, яке відбувається за індивідуальними навчальними планами та програмами, хоча безробітні на початку навчання об'єднуються у групи по 7 - 15 чоловік. Оскільки професійне навчання з використанням гнучких модульних технологій передбачає можливість засвоєння безробітними навчального матеріалу з різним темпом, то одні безробітні можуть проходити курс навчання швидше за інших.

Потреби безробітного враховуються при використанні індивідуального навчання, в тому числі, навчання з використанням гнучких модульних технологій, тому продумане використання цих форм у навчальному процесі повинне сприяти високій мотивації слухачів.

Сьогодні відбувається розвиток форм та методів професійного навчання безробітних, в тому числі й навчання, що здійснюється на базі ПОУ. Для забезпечення якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних з використанням нових підходів, методів та форм навчання фахівці служби зайнятості вивчають зарубіжний досвід, співпрацюють з роботодавцями.

УДК 377: 316.344.273.4

Костенко М. А.

Принципи та функції професійного навчання безробітних

Професійне навчання безробітних відбувається в системі професійної освіти, тому організовуючи направлення безробітних на професійне навчання державна служба зайнятості не може нехтувати загальними принципами освіти.

Освіта в Україні відповідно до Закону України «Про освіту», ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.

Основними принципами освіти в Україні є:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- взаємозв'язок з освітою інших країн;

- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті [1].

Концепцією професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення були визначені наступні його принципи:

- добровільність професійного навчання;
- відповідність професійного навчання незайнятого населення державним вимогам;
- зв'язок професійного навчання з процесами ринкових перетворень, розвитком різних форм власності і господарювання, реструктуризацією економіки та зайнятості населення;
- орієнтація незайнятого населення на перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;
- диференційований підхід до різних соціальних груп незайнятого населення;
- впровадження модульної системи професійного навчання з використанням індивідуального підходу до кожної особи;
- децентралізація управління професійною освітою незайнятих громадян;
- взаємозв'язок професійного навчання незайнятого населення із загальною системою безперервної професійної освіти [2].

І. М. Терюханова пропонувала додати до цього переліку принцип випереджаючого (за характером) професійного навчання, що сприяло б розширенню можливостей працевлаштування навчених громадян та підвищенню їхньої конкурентоспроможності [3, 14].

Крім цього, на думку І. М. Терюханової, в основу системи профнавчання безробітних з орієнтацією на малий бізнес, зайняття підприємницькою діяльністю повинні бути покладені наступні принципи:

- вона є важливим напрямом активної політики зайнятості, яка забезпечує притік робочої сили в нові сфери прикладання праці;
- орієнтація головним чином на потребу регіональних ринків, на вирішення регіональних проблем за рахунок розвитку підприємництва;
- охоплення широких верств безробітних з урахуванням їхніх особистих потреб, інтересів, освітньо-кваліфікаційного рівня, можливостей, прагнення працювати у малому бізнесі [3, 42].

На нашу думку, останній з наведених принципів потребує уточнення. Якщо йде мова про професійне навчання безробітних, які будуть продуктивно працювати у малому бізнесі найманими працівниками, то ми його цілком поділяємо. Якщо ж буде «охоплення широких верств безробітних» саме програмами профнавчання, орієнтованими на започаткування підприємницької діяльності, то потрібно навести таке застереження.

За оцінками науковців менше 10 % громадян мають вроджені якості, здібності, необхідні для ефективного зайняття підприємницькою діяльністю, тим більше — серед такої специфічної категорії осіб, як безробітні. Крім цього, для започаткування підприємницької діяльності треба мати певний запас коштів і далеко не завжди виплата центром зайнятості допомоги по безробіттю (навіть одноразово) забезпечує необхідною сумою підприємця.

В. А. Савченко, Н. О. Павловська, В. І. Герасимчук, В. О. Покрищук додають такі принципи профнавчання безробітних до тих, що були зазначені у Концепції професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення:

• використання прогнозних розрахунків розвитку регіонів та галузей народного господарства як основи визначення попиту і пропозиції на ринку праці;

• врахування пропозицій асоціацій роботодавців та профспілок при визначенні основних напрямів та змісту профнавчання;

• організація навчання з врахуванням раніше набутих знань, навичок і вмінь, професійних інтересів, нахилів, здібностей та стану здоров'я незайнятих громадян;

• відповідальність незайнятих громадян за несприяння своєму працевлаштуванню;

• пріоритетність виробничого навчання при професійній підготовці дорослого незайнятого населення з робітничих професій;

• уніфікація функціональних обов'язків викладача та майстра виробничого навчання при професійному навчанні незайнятих громадян з робітничих професій;

• забезпечення виробничої адаптації громадян, що проходять професійне навчання [4, 24].

О. І. Зеленова вважає, що при організації професійного навчання безробітних необхідно враховувати наступні принципи:

• орієнтація змісту навчання на наявний освітній рівень безробітного, удосконалення не тільки його професійних якостей, але і соціальної компетентності, здатності до професійної і соціальної мобільності;

• перехід від періодичної професійної перепідготовки до розробки і реалізації довгострокових програм професійного розвитку протягом усього трудового життя;

• суттєве розширення кваліфікаційних рівнів підготовки;

• посилення спрямованості на закріплення отриманих теоретичних знань навичками практичної роботи [5, 41-42].

Звернемо увагу на принцип «суттєвого розширення кваліфікаційних рівнів підготовки». Розширення кваліфікаційних рівнів професійного навчання може здійснюватись двома шляхами:

• у випадку збільшення чисельності професій, розширення напрямів підвищення кваліфікації безробітних;

• якщо збільшується чисельність розрядів (класів, категорій), на рівень яких можуть бути підготовлені кваліфіковані робітники (фахівці з вищою освітою).

Перший випадок є актуальним, бо передбачає можливість швидшого реагування на зміни попиту на ринку праці за різними професіями; другий — тому що надає можливість готувати кадри високої кваліфікації (переважно шляхом її підвищення). Але не за всякими професіями, спеціальностями можна за короткий термін здійснити повноцінне підвищення кваліфікації з присвоєнням відповідного розряду (класу, категорії).

Отже, ***основними принципами організації професійного навчання безробітних*** є:

— добровільність професійного навчання;

— необхідність проведення профорієнтаційної роботи, стимулюючих заходів, психологічної підтримки, семінарів тощо перед визначенням професії (напрямку навчання). Професія (напрямок) навчання повинен враховувати знання, уміння, навички безробітного, його професійну спрямованість, розмір очікуваного ним доходу від трудової діяльності;

— визначення напрямів та обсягів професійного навчання має ґрунтуватися на вивченні динаміки попиту та пропозиції на ринку праці;

— необхідно забезпечити періодичне оновлення державних стандартів професій, типових і робочих навчальних планів та програм з професійного навчання безробітних та навчально-матеріальної бази відповідно до змін

в економіці, впроваджувати інноваційні навчальні технології.

Розглянемо функції професійного навчання безробітних.

За словником іншомовних слів «функція» — це обов'язок, коло діяльності; призначення [6, 957].

За тлумачним словником української мови «функція» — це:

1) явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін;

2) робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; обов'язок, повинність, місія [7].

Якщо ми хочемо з'ясувати функцію, а точніше — функції професійного навчання, то, очевидно, треба «рухатися» в напрямку визначення обов'язків, завдань, місії професійного навчання, професійної освіти.

Взагалі, освіта виконує три важливі функції: людинотворчу, технологічну, гуманістичну.

Людино-творча функція освіти забезпечує певний рівень знань, грамотності; стан емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій, готовності до виконання різних соціальних ролей, видів діяльності тощо.

Технологічна — забезпечення «бази життя»; формування навичок і вмінь трудової, громадської, господарської, професійної діяльності; розвиток комунікативності в різних видах діяльності тощо.

Гуманістична — виховання людей в дусі миру, високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загально-

людських цінностей (життя, праці, самої людини, природи тощо) [8, 614-615].

Ці функції освіти органічно поєднуються з функціями навчання — освітньою, розвивальною і виховною. Освітня функція передбачає оволодіння знаннями про природу, суспільство, техніку, людину, про способи діяльності; загальними та спеціальними уміннями і навичками, досвідом репродуктивної і перетворюючої діяльності; світорозуміння і світогляду особистості. Розвивальна функція покликана розвивати мову, збагачувати словниковий запас, функціональне і смислове значення мови; розвивати емоції, почуття, волю, уяву, операції аналізу, синтезу, узагальнення і абстрагування; рухову культуру, здібності й обдарування тощо. Виховна функція забезпечує виховання культури почуттів, культури мислення, моральних норм, естетичних ідеалів і смаків, працьовитості, відповідальності тощо [8, 615].

Безперечно, до переліку функцій професійного навчання специфічної категорії громадян — безробітних треба віднести ці функції: освітню, розвивальну (розвиваючу) та виховну і додати інші, що враховують специфіку такого навчання і, які ми розглянемо нижче. Щодо виховної функції може бути застереження, мовляв, безробітні — це переважно доросле сформоване населення, і про яке виховання може йти мова, але, на нашу думку, процеси виховання, самовиховання і розвитку в цілому не припиняються у будь-якому віці, незважаючи на численні перешкоди у формі звичок, переконань тощо.

О. І. Зеленова виділяє такі (соціальні та економічні) функції системи професійного навчання безробітних: оволодіння професією (спеціальністю) як засобом захисту від безробіття, розвитку трудового потенціалу суспільства, відтворення робочої сили необхідної кваліфікації [5, 28].

На нашу думку, метою професійного навчання безробітних є:

1) отримання ними знань, умінь та навичок, що мають бути засвідчені документом про освіту державного зразка або посвідченням (іншим документом) про підвищення кваліфікації;

2) працевлаштування і професійний розвиток.

Тоді, ***основні функції професійного навчання безробітних*** поділяються на загальні (освітня, розвиваюча та виховна) та специфічні:

- здобуття професії вперше, нової професії або підвищення кваліфікації;
- формування у безробітних нових якостей робочої сили, підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці;
- подальше працевлаштування навчених громадян через задоволення попиту роботодавців на найману робочу силу або сприяння громадянам в організації підприємницької діяльності чи самозайнятості.

Список використаних літературних джерел

1. Закон України «Про освіту» — К.: Парламентське видавництво. — 2006. — С. 39.

2. Концепція професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації незайнятого населення //Збірник законодавчих актів і нормативних документів системи професійно-технічної освіти. Том 1. /упорядники: Зайчик В.О. та ін. — К.: Асоціація «Укркомункваліф-кадри».

3. Терюханова І. М. Соціально-економічні аспекти професійного навчання незайнятого населення. Дисертація к.е.н.: 08.09.01/ НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і НАН України. — К., 2001.

4. Савченко В. А., Павловська Н. О., Герасимчук В.І., Покрищук В. О. Профорієнтація населення і професійне навчання незайнятих громадян — Кременчук, 1997. - 278 с.

5. Зеленова О.И. Эффективность профессионального обучения в системе государственной службы занятости [Электронный ресурс]: Дис. … канд. экон. наук: 08.00.05. — М.: РГБ, 2006. — (Из фондов Российской Государственной Библиотеки). Режим доступу: http://diss.rsl.ru/diss/06/0602/060602043.

6. Словник іншомовних слів: 23000 слів та словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. — К.: Довіра, 2000. — 1018 с. — (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).

7. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т.4./ Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. — К.: Аконіт, 1998.

8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К.: Хрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

Костенко М. А.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПЛАНУВАННЯ НАПРЯМІВ ТА ОБСЯГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ БЕЗРОБІТНИХ

Питання вивчення і прогнозування попиту та пропозиції на ринку праці є досить складним, актуальним і дуже важливим. Це питання не може бути повноцінно розкритим на кількох сторінках цього Звіту, і ми не ставимо собі цього за мету. Але питання *планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних* є специфічним і таким, що повинне вирішуватися силами Державного центру зайнятості, науковців, співробітників державної служби зайнятості різних рівнів. Ми спробуємо розкрити це питання, а в додатку подати методичні рекомендації з планування напрямів на обсягів профнавчання безробітних.

Під ***напрямами професійного навчання безробітних*** ми розуміємо:

— професії (спеціальності) для первинної професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації;

— напрями підвищення кваліфікації (назви курсів):

а) які стосуються кількох професій (видів робіт) (для сформування міжпрофесійних, загальних компетенцій);

б) проходження курсу передбачає оволодіння професійними компетенціями (в межах професії), але курс має окрему назву.

Головними підставами планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних є:

- прогноз пропозиції робочої сили на ринку праці та попиту на неї, у тому числі, незадоволеної потреби у працівниках;

- прогноз чисельності та якості робочої сили безробітних, що звертатимуться до центрів зайнятості для постановки на облік.

Середньостроковий прогноз (на 2-5 років) потрібний для визначення напрямів і оцінки обсягів професійного навчання безробітних з метою планування розвитку системи підготовки кадрів та професійного навчання безробітних як її складової, а також розробки та удосконалення навчальних планів та програм (державного стандарту з професій).

Короткостроковий (річний) прогноз попиту та пропозиції на ринку праці необхідний для визначення напрямів і обсягів професійного навчання безробітних (з можливою «розбивкою» поквартально).

Поточна ж потреба на ринку праці має враховуватися для коригування розроблених раніше річних планів щодо напрямів і обсягів професійного навчання безробітних.

Зрозумілим є те, що завдяки професійному навчанню безробітних відбуваються структурні зміни у пропозиції робочої сили на ринку праці. Без проходження професійного навчання безробітний теж пропонує свої послуги праці, а після проходження професійного навчання — послуги праці іншої якості.

Сьогодні не існує єдиної загальноприйнятої методики (обґрунтованого алгоритму) планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних. Опишемо процедуру планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних.

Проблема планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних є досить складною, оскільки лежить у перерізі двох сфер: ринку освітніх послуг та ринку праці. Професійне навчання безробітних є засобом пом'якшення дисбалансу між пропозицією робочої сили на ринку праці та попитом на неї шляхом коригування пропозиції робочої сили, її професійно-кваліфікаційної структури, її якості.

Крім визначеної (на регіональному рівні) додаткової потреби у робочій силі за професіями (спеціальностями), професійно-кваліфікаційної структури її пропозиції, на конкретні обсяги професійного навчання безробітних будуть чинити вплив такі фактори:

- стимулюючі та стримуючі щодо мотивації безробітних (найголовніший з них — це умови праці, у т.ч., розмір заробітної плати у потенційних роботодавців);
- наявність навчальних закладів, що здатні забезпечити проходження навчання безробітними для покриття незадоволеного попиту на ринку праці;
- наявність та якість робочих навчальних планів та програм;
- політика Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття щодо витрат на активні програми зайнятості, в тому числі — на професійне навчання безробітних.

Прогнозування потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад бажано здійснювати на місцевому та регіональному рівнях (мікро- та мезорівень), а потім узагальнювати ці дані на рівні держави (макрорівень). При визначенні напрямів та обсягів професійного навчання безробітних на території певного регіону враховуються різноманітні соціально-економічні, демографічні, освітні фактори.

У додатку наведено нашу розробку «Методичні рекомендації з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних», яка є одним з перших кроків щодо опису процедури такого планування.

Додаток

Методичні рекомендації з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних

Методичні рекомендації з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних, що здійснюється за направленням державної служби зайнятості написано у формі інструкції.

Метою визначення єдиного для всіх регіональних та місцевих центрів зайнятості *переліку напрямів професійного навчання безробітних* є необхідність спрощення статистичної обробки даних з професійного навчання безробітних, контролю за витратами Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та моніторингу ефективності профнавчання, що можливо лише у випадку єдиного підходу до визначення назв професій, напрямів профнавчання. Гнучкість у організації професійного навчання безробітних, що базується на принципах децентралізації управління ним та індивідуалізації навчального процесу, не повинна вносити путаницю у єдину систему видів робіт (професій), за якими проводиться навчання, та яка знайшла своє вираження у Національному класифікаторі ДК 2005:003 *(на час підготовки статті для збірника існує оновлений випуск цього класифікатора)*, державних стандартах з конкретних професій тощо. Існування єдиного переліку напрямів професійного навчання безробітних не виключає можливості внесення варіативних компонентів до робочих навчальних

планів та програм у відповідності з місцевими, регіональними та галузевими відмінностями, вимогами роботодавців.

Напрями професійного навчання безробітних поділяються на дві групи:

— професії (спеціальності) для первинної професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації;

— напрями підвищення кваліфікації (назви курсів):

а) які стосуються кількох професій (видів робіт) (для сформування міжпрофесійних, загальних компетенцій);

б) проходження курсу передбачає оволодіння професійними компетенціями (в межах професії), але курс має окрему назву.

Головними підставами планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних є:

- прогноз пропозиції робочої сили на ринку праці та попиту на неї, у тому числі, незадоволеної потреби у працівниках;

- прогноз чисельності та якості робочої сили безробітних, що звертатимуться до центрів зайнятості для постановки на облік.

Середньостроковий прогноз (на 2-5 років) потрібний для визначення напрямів і оцінки обсягів професійного навчання безробітних з метою планування розвитку системи підготовки кадрів та професійного навчання безробітних як її складової, а також розробки та удосконалення навчальних планів та програм (державного стандарту з професій).

Короткостроковий (річний) прогноз попиту та пропозиції на ринку праці необхідний для визначення напрямів і обсягів професійного навчання безробітних (з можливою «розбивкою» поквартально).

Поточна ж потреба на ринку праці має враховуватися для коригування розроблених раніше річних планів щодо напрямів і обсягів професійного навчання безробітних.

Планування обсягів професійного навчання безробітних має здійснюватися відповідно до затвердженого єдиного переліку напрямів професійного навчання, що діє протягом календарного року, з урахуванням прогнозу динаміки додаткової потреби у працівниках на ринку праці та можливостей навчальних закладів, підприємств, установ, організацій щодо здійснення профнавчання безробітних.

Нижче подано алгоритми формування і затвердження напрямів та обсягів професійного навчання безробітних та пояснення до них.

Алгоритм № 1 (напрями ПНБ)
Алгоритм формування, затвердження та розсилання у регіональні центри зайнятості переліку напрямів профнавчання безробітних

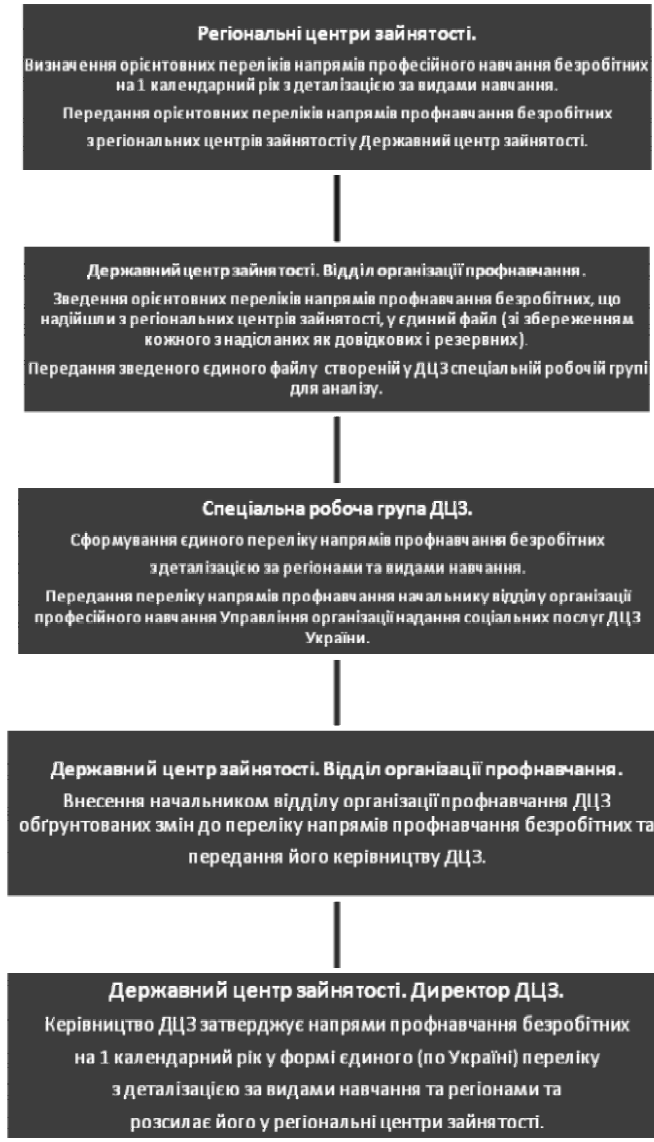

Алгоритм № 2 (обсяги ПНБ)

Алгоритм формування, затвердження та розсилання у регіональні центри зайнятості орієнтовних обсягів професійного навчання безробітних

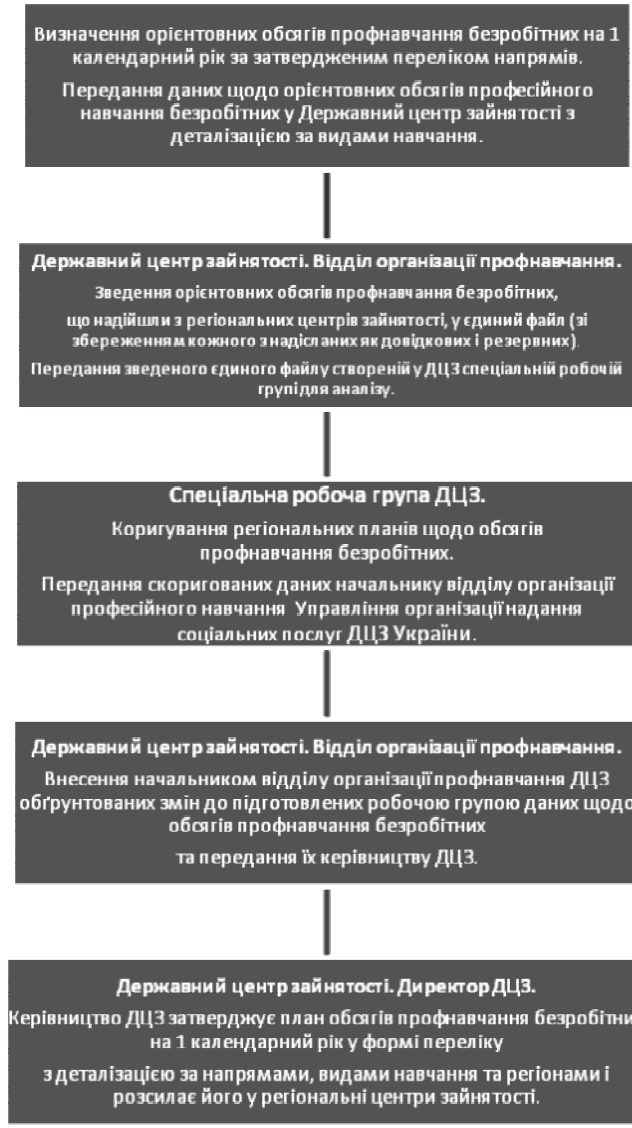

Пояснення 1 алгоритму «Формування переліку напрямів професійного навчання безробітних».

1.1. Складанням прогнозу напрямів професійного навчання безробітних у регіональному центрі зайнятості займається спеціальна робоча група, склад якої затверджує директор регіонального центру зайнятості.

Прогнозування напрямів професійного навчання безробітних на рівні регіональних центрів зайнятості здійснюється за видами навчання на підставі існуючих у поточному періоді напрямів профнавчання, тенденцій розвитку професій та напрямків підвищення кваліфікації, динаміці змін на ринку праці та ринку освітніх послуг. Прогнозування напрямів професійного навчання безробітних відбувається одночасно за такими складовими:

— *первинна професійна підготовка та перепідготовка;*

— *підвищення кваліфікації за професіями, спеціальностями;*

— *підвищення кваліфікації за напрямами формування загальних (міжпрофесійних) компетенцій та напрямами, що мають окрему назву.*

Результатом проведеної роботи має стати інформація у формі електронних таблиць з назвою «Орієнтовний перелік напрямів професійного навчання безробітних», що подається у Державний центр зайнятості **до 15 жовтня** поточного року (п.р.).

1.2. У відділі організації профнавчання ДЦЗ створюють єдиний файл з надісланої регіональними центрами зайня-

тості інформації щодо орієнтовних переліків напрямів професійного навчання безробітних та передають його спеціальній робочій групі **до 18 жовтня** п.р.

1.3. Склад спеціальної робочої групи для здійснення аналізу напрямів професійного навчання безробітних затверджується директором (або його заступником) Державного центру зайнятості. До складу спеціальної робочої групи входять спеціалісти, які розуміються у сферах професійно-технічної та вищої освіти, ринку праці та особливостях професійного навчання безробітних. До складу спеціальної робочої групи обов'язково мають входити хоча б по одному працівнику з відділу профнавчання та відділу статистики ДЦЗ. Керівник спеціальної робочої групи може не бути штатним працівником Державного центру зайнятості.

Результатом проведеної роботи спеціальної робочої групи має стати єдиний перелік напрямів професійного навчання безробітних з деталізацією за регіонами та видами навчання, що передається начальнику відділу профнавчання ДЦЗ **до 25 жовтня** п.р.

Основою для єдиного переліку напрямів професійного навчання безробітних є опрацьований членами робочої групи файл (орієнтовний перелік напрямів професійного навчання безробітних), їхні висновки та пропозиції.

Форма подання: електронні таблиці та один примірник у паперовому вигляді.

1.4. Начальник відділу профнавчання ДЦЗ вивчає єдиний перелік напрямів професійного навчання безробітних, консультується з членами спеціальної робочої групи, кері-

вниками і працівниками управлінь та відділів Держаного і регіональних центрів зайнятості, іншими фахівцями, спеціалістами. Начальник відділу профнавчання ДЦЗ має право вносити обґрунтовані зміни до цього попереднього переліку напрямів професійного навчання безробітних. Начальник відділу профнавчання ДЦЗ передає єдиний перелік напрямів професійного навчання безробітних з обґрунтуваними змінами керівництву ДЦЗ **до 29 жовтня** п.р.

1.5. Керівництво ДЦЗ затверджує напрями професійного навчання безробітних на короткостроковий (1 календарний рік) період по Україні у формі єдиного переліку за видами навчання та регіонами та розсилає у регіональні центри зайнятості **до 5 листопада** п.р.

Форма подання — електронні таблиці (навчання всього по Україні; навчання у даному регіоні; навчання у решті регіонів — довідково).

Пояснення 2 алгоритму «Планування обсягів професійного навчання безробітних за затвердженими напрямами»

2.1. Складанням прогнозу обсягів професійного навчання безробітних за затвердженим єдиним переліком напрямів професійного навчання безробітних у регіональному центрі зайнятості займається та ж сама спеціальна робоча група, що формувала орієнтовний перелік напрямів профнавчання.

Прогнозування *обсягів* професійного навчання безробітних відбувається одночасно за такими складовими:

— *первинна професійна підготовка та перепідготовка за професіями та спеціальностями;*

— *підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями;*

— *підвищення кваліфікації за напрямами формування загальних (міжпрофесійних) компетенцій та напрямами, що мають окрему назву.*

Результатом проведеної роботи має стати інформація у формі електронних таблиць з назвою «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних», що подається у Державний центр зайнятості **до 20 листопада** п.р.

2.2. У відділі організації профнавчання створюють єдиний файл з надісланої регіональними центрами зайнятості інформації щодо орієнтовних обсягів професійного навчання безробітних та передають його спеціальній робочій групі ДЦЗ **до 23 листопада** п.р.

2.3. Спеціальна робоча група для здійснення аналізу обсягів професійного навчання безробітних діє у тому ж складі, в якому формувала єдиний перелік напрямів профнавчання.

Результатом проведеної роботи спеціальної робочої групи мають стати «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних» з деталізацією за регіонами, напрямами та видами навчання, що передається начальнику відділу профнавчання ДЦЗ **до 30 листопада** п.р.

Форма подання: електронні таблиці та один примірник у паперовому вигляді.

2.4. Начальник відділу профнавчання ДЦЗ вивчає «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних», консультується з членами спеціальної робочої групи, керівниками і працівниками управлінь та відділів Державного і регіональних центрів зайнятості, іншими фахівцями, спеціалістами. Начальник відділу профнавчання ДЦЗ має право вносити обґрунтовані зміни до «Орієнтовних обсягів професійного навчання безробітних». Начальник відділу профнавчання ДЦЗ передає «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних» з обґрунтуваними змінами керівництву ДЦЗ **до 4 грудня** п.р.

2.5. Керівництво ДЦЗ затверджує «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних» (планове завдання) на короткостроковий (1 календарний рік) період по Україні у формі переліку за видами навчання та регіонами на підставі затвердженого переліку напрямів професійного навчання, заявок регіональних центрів зайнятості щодо прогнозованих обсягів профнавчання та політики Фонду

загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття щодо витрат на професійне навчання безробітних та розсилає їх у регіональні центри зайнятості **до 10 грудня** п.р.

Форма подання — електронні таблиці (навчання всього по Україні; навчання у даному регіоні; навчання у решті регіонів — довідково).

Отримавши затверджені «Орієнтовні обсяги професійного навчання безробітних» (планове завдання) на 1 календарний рік, регіональні центри зайнятості оголошують про проведення відбору навчальних закладів для організації професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітних за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Ці методичні рекомендації було враховано при прийнятті управлінських рішень Державним центром зайнятості України (довідка Державного центру зайнятості № ДЦ 01-5783/0/6-09 від 26.06.2009 р. про впровадження «науково-практичних підходів щодо формування єдиного переліку напрямів професійного навчання та методичних рекомендацій з планування напрямів та обсягів професійного навчання безробітних»).

Список основних опублікованих праць автора, які не ввійшли до цієї збірки

(у хронологічному порядку)

1. Костенко М. А. Ефективність та якість професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Ринок праці та зайнятість. Бюлетень Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. — 2006. № 3. — с. 26 — 27.

2. Костенко М. А. Напрями підвищення ефективності професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання безробітних: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упорядник В. Є. Скульська — К.: ІПК ДСЗУ, 2006. — с. 126 — 129.

3. Костенко М. А. Професійне навчання безробітних як засіб формування людського капіталу / М. А. Костенко // Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи та пріоритети розвитку людського капіталу в умовах глобалізації». Збірник наукових статей «Управління розвитком. № 4, 2006», Харків, ХНЕУ, с. 60 — 61.

4. Костенко М. Професійне навчання безробітних як засіб відновлення та розвитку трудово-

го потенціалу / М. Костенко // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 2, с. 32 — 39.

5. Костенко М. А. Соціологічне дослідження очікувань безробітних — колишніх управлінських кадрів / М. А. Костенко // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Управлінський потенціал у системі економічного розвитку» / 22 — 23 жовтня 2007 року. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — с. 72 — 74.

6. Костенко М. А. Труднощі оцінювання ефективності професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання: Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції / Упорядники: Міропольська М.А., Капченко Л.М., Алєксєєва А.В., Савченко Н.В. — К.: ІПК ДСЗУ, 2008. — с. 394 — 401.

7. Костенко М. А. Фактори ефективності професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 5 (17). — Ч. 2. — Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. — Луцьк, 2008. (Економічні науки. Серія «Регіональна економіка») — 360 с.

8. Програма з теми «Основи державної міграційної політики» для системи професійного навчання безробітних / Укладачі : Капченко Л.М.,

Костенко М.А., Савченко Н.В. — К. : ІПК ДСЗУ, 2008. — 9 с.

9. Навчальний план та програми для професійного навчання безробітних (підготовка) з професії «Заточувальник» (2,3 розряди). Навчально-методичне видання / Укладачі : Капченко Л.М., Костенко М.А. — К. : ІПК ДСЗУ, 2008. — 56 с.

10. Костенко М. А. Проблеми оцінювання та підвищення ефективності професійного навчання безробітних / М. А. Костенко // Ринок праці та зайнятість населення. — 2009. — № 1 (18). — с. 20 — 23.

11. Костенко М. А. Професійне навчання — дієвий засіб реалізації права інвалідів на гідну працю / Н. В. Коляденко, М. А. Костенко // Ринок праці та зайнятість населення. — 2009. — № 4 (21). — с. 23 — 25.

12. Костенко М. А. Стратегічні напрями розвитку системи професійного навчання безробітних // Актуальні проблеми професійного навчання безробітних: зб. праць науково-практичного семінару / уклад. Л. М. Капченко, Є. Б. Бондаренко, М. І. Десненко, Н. В. Коляденко, М. М. Поліщук, Н. В. Савченко, — К.: ІПК ДСЗУ, 2010. — с. 69 — 77.

13. Костенко М. А. Професійні якості викладача як чинник формування компетенцій у студентів / С. В. Яковенко, М. А. Костенко // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-

метод. конф. 12 квіт. 2011 р. у 2 т. — Т. 1. — К. : КНЕУ, 2011. — с. 430 — 431.

14. Костенко М. А., Яковенко С. В. Практика студентів вищих навчальних закладів: деякі аспекти впливу на ринок праці / Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2011 р., м. Київ) : у 2 ч. — Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. - К. : ІПК ДСЗУ, 2011. — с. 81 — 87.

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Микола Анатолійович КОСТЕНКО

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Підписано до друку 02.06.2014 р. Формат 60х84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 9. Тираж 100 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.